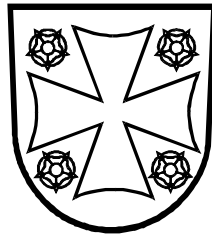

**KIRKKOHALLITUKSEN KULTTUURIPERINTÖYÖN
STRATEGISET SUUNTAVIIVAT
VUOSILLE 2010–2015**

**Kirkkohallituksen virastokollegion 27.11.2008
asettaman työryhmän mietintö**

Kirkkohallitukselle

Kirkkohallituksen virastokollegio asetti 27.11.2008 678 § kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategiatyöryhmän ajalle 1.12.2008–30.6.2009 ja nimesi sen puheenjohtajaksi hallintopäällikkö Mikko Tähkäsén ja jäseniksi museoalan tutkija Nina Lempan, kirkkoherra Sari Lindströmin, maankäyttöpäällikkö Harri Palon, yliarkkitehti Eero Raatikaisen, tietojärjestelmäpäällikkö Hannele Sainion, arkistonhoitaja Leena-Maria Siivosen sekä tutkija Katri Vuolan, joka toimi myös työryhmän sihteerinä 1.12.2008–29.1.2009. 1.2.2009 alkaen työryhmän sihteerinä on toiminut Nina Lempa.

Työryhmän tehtävänä oli laatia arvio kirkon kulttuuriperintötyön nykytilanteesta ja valmistella ehdotus Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategisista suuntaviivoista vuosille 2010–2015. Työryhmän tuli myös tehdä esiselvitys kulttuuriperintösivuston ja kokoelmaselaimen toteuttamisesta siten, että se määrittelee evl.fi -portaalissa toteutettavan kulttuuriperintösivuston ja seurakunnille tarkoitetun kokoelmaselaimen sisällölliset ja toiminnalliset tavoitteet, selvittää kulttuuriperintösivuston ja kokoelmaselaimen toteutusvaihtoehdot ja näihin liittyvät kustannukset sekä kokoelmaselaimen toteutukseen liittyvät tekijänoikeusasiat ja tehdä ehdotus kulttuuriperintösivuston ja seurakuntien kokoelmaselaimen toteutuksesta.

Työryhmän pyynnöstä virastokollegio jatkoi työryhmän toimikautta 30.10.2009 asti. Työryhmä kutsui tietojärjestelmäpäällikkö Jukka Tammisen asiantuntijaksi 1.8.2009 alkaen.

Työryhmä on kokoontunut yhteensä 9 kertaa. Saatuaan työnsä päätökseen kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategiatyöryhmä jättää ehdotuksensa kirkkohallitukselle.

Helsingissä 22.10.2009

Mikko Tähkäsén

Sari Lindström

Harri Palo

Eero Raatikainen

Hannele Sainio

Leena-Maria Siivonen

Katri Vuola

Nina Lempa

SISÄLLYS

SISÄLLYS	1
1 Johdanto	2
1.1 Työryhmän asettaminen ja tehtävät	2
1.2 Rajaukset – arvoesineistö ja rakennusperintö	2
1.3 Aiemmat kulttuuriperinnön hoitamista koskevat selvitykset, mietinnöt ja hankkeet	2
1.4 Kirkollista kulttuuriperintöä koskeva lainsäädäntö	4
1.5 Kulttuuriperintö käsitteenä	4
1.6 Kirkon kulttuuriperintö	5
1.7 Kirkon kulttuuriperinnön rooli yhteiskunnassa	6
2 Arvoesineistö ja kirkolliset rakennukset – kulttuuriperintötyön nykytila	7
2.1 Seurakunnat	7
2.2 Hiippakunnat	8
2.3 Kirkkohallitus	8
2.4 Muut sidosryhmät	10
2.5 Kulttuuriperinnön hoitamisen kustannukset kirkossa	11
2.6 Nykytilan ongelmat	12
3 Arvoesineistö ja kirkolliset rakennukset – Kirkkohallituksen strategiset suuntaviivat 2015	12
3.1 Strategiset tavoitteet tällä hetkellä?	12
3.2 Meidän kirkko 2015 kulttuuriperintötyön näkökulmasta	13
3.3 Toimintaympäristön muutokset – kirkon kulttuuriperintötyön haasteet	13
3.3.1 Kirkon jäsenistö	14
3.3.2 Kulttuuriperintöala muutoksessa	14
3.3.3 Kirkon henkilöstö ja vapaaehtoiset kulttuuriperinnön vaalijoina	15
3.3.4 Elämyksellisyys, näkyvyys ja viestintä	16
3.3.5 Kestävä kehitys ja kulttuuriympäristö	17
3.3.6 Kulttuuriperintötyö hyvinvoinnin edistäjänä	17
3.4 Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön tavoitteet	17
3.4.1 Perustehtävä (missio)	17
3.4.2 Arvot	18
3.4.3 Visio	18
3.5 Kirkkohallituksen suuntaviivat arvoesineistön ja kirkollisten rakennusten vaalimisessa vuosille 2010–2015	18
3.5.1 Tavoite 1: Kulttuuriperinnön vaaliminen kirkkohallituksen viranomaistehtävänä	18
3.5.2 Tavoite 2: Kulttuuriperintötyön strateginen kehittäminen	19
3.5.3 Tavoite 3: Kulttuuriperintöön liittyvä tutkimus: tiedon tuottaminen ja välittäminen	19
3.5.4 Tavoite 4: Kulttuuriperintötyön ammatillinen kehittäminen	20
3.5.5 Tavoite 5: Kulttuuriperintötyön kansainvälinen ja ekumeeninen toiminta	20
4 Kulttuuriperintösivusto – arvoesineistö ja kirkolliset rakennukset	20
4.1 Kulttuuriperintö verkossa	20
4.2 Sisällölliset ja toiminnalliset tavoitteet kirkon omalle kulttuuriperintösivustolle	21
4.3 Sivuston osana kirkon verkkoviestintää	22
4.4 Toteutusaiakataulu ja kustannukset	23
5 Kirkon yhteisen arvoesineistön ja kirkollisten rakennusten tietojärjestelmä	23
5.1 Sisällölliset ja toiminnalliset tavoitteet esineistön ja kirkollisten rakennusten hallinnalle	23
5.2 Kirkkohallituksen aikaisempia toimenpiteitä	24
5.2.1 Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat esineet	24
5.2.2 Rakennukset	25
5.3 Tietojärjestelmän (Kokoelmanhallinnan) jatkotyöstö	25
6 Toimenpide-ehdotukset	27

1 JOHDANTO

1.1 Työryhmän asettaminen ja tehtävä

Kirkkohallituksen virastokollegio asetti 27.11.2008 678 § kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategiatyöryhmän ajalle 1.12.2008–30.6.2009 ja nimesi sen puheenjohtajaksi hallintopäällikkö Mikko Tähkäsén ja jäseniksi museoalan tutkija Nina Lempan, kirkkoherra Sari Lindströmin, maankäyttöpäällikkö Harri Palon, yliarkkitehti Eero Raatikaisen, tietojärjestelmäpäällikkö Hannele Sainion, arkistonhoitaja Leena-Maria Siivosen sekä tutkija Katri Vuolan, joka toimi myös työryhmän sihteerinä 1.12.2008–29.1.2009. 1.2.2009 alkaen työryhmän sihteerinä on toiminut Nina Lempa.

Työryhmän tehtävänä on laatia arvio kirkon kulttuuriperintötyön nykytilanteesta ja valmistella ehdotus Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön strategisista suuntaviivoista vuosille 2010–2015. Työryhmän tulee myös tehdä esiselvitys kulttuuriperintösivuston ja kokoelmaselaimen toteuttamisesta siten, että se määrittelee evl.fi – portaalissa toteutettavan kulttuuriperintösivuston ja seurakunnille tarkoitetun kokoelmaselaimen sisällölliset ja toiminnalliset tavoitteet, selvittää kulttuuriperintösivuston ja kokoelmaselaimen toteutusvaihtoehdot ja näihin liittyvät kustannukset sekä kokoelmaselaimen toteutukseen liittyvät tekijänoikeusasiat ja tekee ehdotuksen kulttuuriperintösivuston ja seurakuntien kokoelmaselaimen toteutuksesta.

Työryhmän pyynnöstä virastokollegio jatkoi 11.6.2009 393 § työryhmän toimikautta 30.10.2009 asti.

1.2 Rajaukset – arvoesineistö ja rakennusperintö

Työryhmän saama tehtävä on hyvin laaja ja toimikausi on suhteellisen lyhyt. Työryhmää käynnistettäessä resurssina oli projektisihteerin työpanos raportin kirjoittamiseen. Tämä työpanos ei kuitenkaan toteutunut. Muun muassa tämän vuoksi työryhmän tehtävää on jouduttu rajaamaan seurakuntien fyysisen toimintaympäristöön: rakennuksiin sisustuksineen ja siellä käytettävään tarpeistoon eli jumalanpalveluksissa ja kirkollisissa toimituksissa käytettävään esineistöön. Kirkkomaat kirkkojen välittömässä läheisyydessä sekä myöhemmin rakennetut hautausmaat edustavat kulttuurimaisemaa, jonka vaaliminen liittyy olennaisena osana tähän kulttuuriperintötyöhön.

1.3 Aiemmat kulttuuriperinnön hoitamista koskevat selvitykset, mietinnöt ja hankkeet

Mietintö Kirkollisen esineistön konservointi (Suomen ev. lut. kirkon keskushallinto Sarja C 1986:6). Mietinnössä esitetään määrärahaa kirkollisen esineistön konservointitoimintaan, erityisen konservointiauton ja sen välineistön hankkimista, konservaattorin palkkaamista varten sekä määrärahaa kirkollisen esineistön tiedoston suunnittelemista varten.

Kirkkomuseotoimikunnan mietintö 1 (osamietintö) ja 2, (Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto Sarja C 1997: 1 ja 2). Toimikunta esitti osamietinnössään 1, että seurakuntien neuvonta- ja ohjaustyö on aloitettava kiireellisesti ja esitti asiantuntijan sijoittamista työskentelemään Turun maakuntamuseoon, jossa jo toimi tekstiilikonservointilaitos. Kirkolliskokous hyväksyi määrärahaehdotuksen syksyllä 1997 ja museoalan tutkija aloitti työnsä vuoden 1998 alussa vastuualueenaan koko maa.

Kirkkomuseotoimikunnan mietinnössä 2 esitellään museotoimen yleisiä periaatteita ja Suomen museolaitosta; kirkon esineistöä ja muuta aineellista kulttuuriperintöä koskevaa lainsäädäntöä; kirkollisen aineiston tallennuksen ja tutkimuksen nykytilannetta; kirkollisen esineistön tallennusta Pohjoismaissa ja Saksassa; kirkon museotoimen tavoitteita ja tehtäviä; museon hallintoa ja rahoitusta; museon kustannuksia sekä kirkkomuseon vaihtoehtoisia toimintamalleja.

Mietinnössään toimikunta esitti toimenpide-ehdotuksena kirkkomuseon perustamista valtakunnallisena erikoismuseona sijoituspaikkanaan Turku. Kirkkomuseon tehtävänä olisi:

- a) vastata kirkon historiasta ja kehityksestä kertovan esineistön ja aineiston tallentamisesta;
- b) tukea seurakuntia museaalisisissa asioissa ohjauksen ja koulutuksen avulla;
- c) järjestää seurakunnille konservointipalveluja ja asiantuntija-apua;
- d) järjestää kirkon historiasta ja kehityksestä kertovia näyttelyitä ja muuten esitellä kirkollista perinnettä;
- e) huolehtia kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kirkollisten esineiden luetteloinnista ja kokoelmarekisterin ylläpidosta;
- f) harjoittaa ja kehittää alansa tutkimustoimintaa yhteistyössä yliopistojen ja alan tutkimuslaitosten kanssa; sekä
- g) luoda kiinteät yhteydet muuhun museotoimeen ja muu tarvittava yhteistyöverkosto.

Lisäksi ehdotettiin museon perustamiseksi säätiötä, jonka jäseninä olisivat kirkkohallitus, Turun kaupunki, Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä sekä valtio. Kirkkomuseoesitys oli kirkolliskokouskäsittelyssä toukokuussa ja marraskuussa 1998. Kirkolliskokous päätti, ettei hanketta toteuteta esityksen mukaisesti ja lähetti asian jatkovalmisteluun. Kirkolliskokous edellytti päätöksessään kulttuurihistoriallisesti arvokkaan esineistön inventointien suorittamista seurakunnissa osoittamatta kuitenkaan määrärahaa tähän tarkoitukseen.

Kirkkohallitus asetti *Kirkon museoasiain neuvottelukunnan* tammikuussa 1999 sen jälkeen, kun kirkolliskokous jätti hyväksymättä marraskuussa 1998 kirkkohallituksen esitykset 2 ja 16/1998, jotka tähtäsivät kirkkomuseon perustamiseen valtakunnallisena museona. Valiokuntamietintöjen mukaan (talousvaliokunta 12/1998 ja yleisvaliokunta 2/1998) museotoiminnan järjestämisessä tulisi edetä asteittain ja hyödyntää olemassa olevia rakenteita. Valiokuntamietintöjen mukaan ensiksi oli tarpeen inventoida esineistö, joka voitaisiin tallettaa mahdollisesti perustettavaan museoon. Samoin seurakuntien halukkuus siirtää esineistö oli myös selvitettävä. Tämän perusteella neuvottelukunnan tehtäväksi 19.1.1999 hyväksytyssä johtosäännössä määriteltiin Kirkkohallituksen asiantuntijaelimenä tukea ja edistää kirkollisen kulttuuriperinnön vaalimista ja säilyttämistä jälkipolville ja tutkimuksen käyttöön. Neuvottelukunta toimi yhteistyössä museointia ja tutkimusta edustavien tahojen kanssa.

Kirkkohallitus informoi seurakuntia uudesta neuvottelukunnasta yleiskirjeellä 21/1999. Samassa yleiskirjeessä oli ohjeistus ja ohjelmasovellus seurakuntien esineinventointiin ja kannustusta konservointiavustusmäärärahan hakemiseen.

Riemuvuonna 2000 kirkkohallitus ja Museovirasto järjestivät yhteistyössä näyttelyn *Kirkko kulttuurin kantajana*. Näyttely oli esillä Kansallismuseossa Helsingissä ja sen jälkeen Turussa, Torniossa, Rovaniemellä ja Savonlinnassa. Näyttelyssä oli esillä kirkollista esineistöä eri aikakausilta. Sen yhteydessä kirkkohallitus julkaisi artikkelikokoelman *Kirkko kulttuurin kantajana, 2000*. Kirja nostaa esille kirkon kulttuuriperinnön arvon ja korostaa sen vaalimisen tärkeyttä.

Kirkolliskokous käsitteli toukokuussa 2000 *Turun arkkihiippakunnan hiippakuntakokouksesta kirkkomuseon perustamisesta*. Marraskuussa 2000 kirkolliskokous päätti jättää luterilaisen kirkko-

museon perustamisen raukeamaan ja päätti myös että kirkkohallitus jatkaa asian valmistelua edellä jo mainitun talousvaliokunnan mietinnön 12/1998 mukaisesti.

Kirkkomuseoasia nousi uudelleen esille, kun tulipalossa tuhoutunut ja korjattu Tyrvään Pyhän Olavin kirkko vihittiin uudelleen käyttöön 3.8.2003. Juhlassa korostui oman kirkon ja sen kulttuuriperinnön arvo sekä kirkkorakennuksen merkitys alueensa väestön identiteetille. Tämä juhla, siellä esitetyt kannanotot ja niiden saama julkisuus vaikuttivat osaltaan seuraavan työryhmän perustamiseen.

Kirkkomuseon selvitystyöryhmä työskenteli yhden vuoden ajan ja laati mietinnön: *Kirkon museotoimi, Kirkkohallituksen 16.12.2003 asettaman kirkkomuseon selvitystyöryhmän mietintö, Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto Sarja C 2004:10*. Toimikunta esitti toimenpide-ehdotuksinaan, että kirkkohallitus ryhtyy toimenpiteisiin kirkon kulttuuriperinnön turvaamiseksi perustamalla Suomen evankelis-luterilaisen kirkkomuseon / Kirkon kulttuuriperinnön keskuksen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkkomuseon / Kirkon kulttuuriperinnön keskuksen tehtäviksi listattiin aivan samat tehtävät, joita oli esitetty erikoismuseona toimivalle valtakunnalliselle kirkkomuseolle. On siis huomattava, että kokonaisen itsenäisen yksikön tehtävät siirrettiin sellaisenaan keskusviraston hallinto-osastolle. Selvitystyöryhmä jätti mietintönsä vuoden 2004 lopussa kirkkohallitukselle. Vuoden 2006 lopulla kirkkohallituksen virkamiehistä koottiin Kulttuuriperintöasiain tiimi tehtävänänsä etsiä keinoja kirkon kulttuuriperinnön suojelemiseksi.

1.4 Kirkollista kulttuuriperintöä koskeva lainsäädäntö

Perustuslain (731/1999) 20 §:n 1 momentin mukaan kaikille kuuluu vastuu kulttuuriperinnöstä. Rakennusuojelulain (60/1985) mukaan kirkollisten rakennusten suojelusta on säädetty kirkkolaissa (1054/1993) ja kirkkojärjestyksessä (1055/1993) Hautaustoimen säännökset ovat kirkkolaissa ja hautaustoimilaissa (457/2003). Kirkollisen esineistön säilyttämisestä ja luovuttamisesta on säädöksiä muinaismuistolaissa (295/1963), kirkkolaissa, kirkkojärjestyksessä sekä laissa kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta (115/1999).¹ Muinaismuistolaissa säädetään myös kiinteistä muinaisjäänöksistä, jotka on otettava huomioon seurakuntien rakennushankkeissa.

1.5 Kulttuuriperintö käsitteenä

Kulttuuriperintö on ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyneitä henkistä ja aineellista perintöä. Aineellinen kulttuuriperintö voi olla joko irtainta tai kiinteää.² Aineellinen kulttuuriperintö muodostuu ainutlaatuisista ja arvokkaista kansakunnan historiaan liittyvistä *asiakirjoista, taideteoksista, rakennuksista, paikoista, kirjoista tai valokuvista sekä myös ihmisen arkipäivästä kertovista asioista*.³ Kulttuuriperinne-käsitettä käytetään etenkin kuvattaessa aineetonta kulttuuriperintöä, kuten esim. kirkollista tapakulttuuria.

Rakennettua kulttuuriympäristöä eli rakennusperintöä ovat rakennukset ja rakennetut alueet sekä erilaiset rakenteet, kuten tiet, sillat tai majakat.⁴ Rakennettu kulttuuriympäristö ja rakennusperintö

¹ Kirkon museotoimi, Kirkkohallituksen 16.12.2003 asettaman kirkkomuseon selvitystyöryhmän mietintö, Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto Sarja C 2004:10 s. 14- 18.

² <http://www.rakennusperinto.fi>

³ <http://www.minedu.fi/OPM>

⁴ <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=232&lan=fi>

käsitteinä viittaavat sekä konkreettisesti rakennettuun ympäristöön että maankäytön ja rakentamisen historiaan ja tapaan, jolla se on syntynyt. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloineen, pihosta, puistoista sekä erilaisista rakenteista (kuten esim. kadut tai kanavat). Rakennusperintö on pääsääntöisesti synonyymi rakennetulle kulttuuriympäristölle, joskus käsitettä käytetään tarkoittaen erityisesti vanhoja rakennuksia.

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan kokonaisuutta, jonka muodostavat rakennettu kulttuuriympäristö eli rakennusperintö, kulttuurimaisema ja muinaisjännökset.⁵ Kulttuuriympäristössä ihmisen toiminnan jäljet näkyvät. Kulttuuriympäristö on aina syntynyt ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta. Se on ihmisen rakentamalla, käyttämällä ja viljelemällä muuttamaa ympäristöä. Siihen kuuluvat historia, muinaisjännökset, rakennukset ja kulttuurimaisema. Kulttuuriympäristön arvo perustuu sen ajalliseen ja alueelliseen kerrostuneisuuteen, joka ilmentää kulttuurin vaihteita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen muutoksia. Kulttuurimaisemassa näkyy, miten ihmisen toiminta on sopeutunut ja käyttänyt hyödyksi luonnon elementtejä, maaperää, topografiaa ja ilmastoa.⁶

Museoviraston ja ympäristöministeriön ylläpitämässä rekisterissä valtakunnallisesti merkittäviä kirkollisten rakennusten ympäristöjä on luokiteltu lähes 250 kohdetta ja hautausmaakohteita noin 200.

1.6 Kirkon kulttuuriperintö

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien hallussa oleva kulttuuriperintö on Suomessa vanhinta historiallista henkistä ja aineellista kulttuuriomaisuutta. Määrältään tämä kulttuuriomaisuus on myös merkittävä, kun vertailukohteeksi otetaan muu Suomessa säilynyt kulttuuriomaisuus. Keskiaikaisia kirkkoja on Suomessa rakennettu uusimman tutkimuksen mukaan 103 paikkaan. Näitä alkuperältään keskiaikaisia kirkkorakennuksia on meillä edelleen jumalanpalveluskäytössä ja näiden kirkkorakennusten suojissa on säilynyt myös jumalanpalveluksissa ja kirkollisissa toimituksissa käytettyä esineistöä ja kirkon sisustuksen osia. Muita keskiaikaisia parhaiten säilyneitä kivirakennuksia Suomessa ovat vain Turun linna, Hämeenlinna ja Olavinlinna.

Tärkeimpien kirkollisten rakennusryhmien lukumäärätiedot vuodelta 2006 ovat seuraavat: kirkot 830, kellotapulit 337, siunauskappelit 254. Ennen vuotta 1917 rakennettuja kirkkoja on 504. Nämä kirkot ovat suojeltuja kirkkolain perusteella. Lisäksi kirkkohallitus on erikseen määrännyt 44 vuoden 1917 jälkeen rakennettua kirkkoa suojeltavaksi.

Seurakuntien hallussa olevat keskiaikaiset taideteokset, veistokset ja alttarikaapit muodostavat huomattavan ryhmän vanhimmasta suomalaisesta taiteesta. Keskiaikaisia pyhimysveistoksia ja -kaappeja on edelleen seurakuntien hallussa yli 500 teosta. Seurakuntien muu sakraaliesineistö ja kirkkorakennusten sisustus kuvastaa eri aikakausien korkeimpia kauneusihanteita sekä samalla niitä henkisiä ja aineellisia resursseja, joita Suomessa on ollut. Kirkkorakennuksista ja niiden liturgisesta käyttöesineistöstä, mm. kirkkohopeista ja kirkkotekstiileistä, saadaan käsitys eri aikakausina vallinneesta suomalaisesta osaamisesta. Seurakunnilla on myös muualta Euroopasta tuotua kristillistä jumalanpalvelusesineistöä. Myös seuraavien vuosisatojen kirkkorakentaminen ja esinemuotoilu ilmentää suomalaista kehitystä ja on vaalimisen arvoista. 1900-luvulla on rakennettu kirkkoja kokonaistaideteoksina, joissa sisustus ja jumalanpalvelusvälineistö on erityisesti suunniteltu arkkitehtuurin kanssa samanaikaisesti seurakunnan tilauksesta.

⁵ <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=232&lan=fi>

⁶ <http://www.hameenliitto.fi>

Kirkkomuseotoimikunta teetti kyselyn maakuntamuseoille 1997 museoiden kokoelmien kirkollisesta esineistöstä. Museolaitoksen hallintaan ja vastuulle on siirtynyt arvokas osa keskiajan ja luterilaisen ajan esineistöä. Näistä huomattavimman kokoelman muodostavat Suomen kansallismuseon keskiaikainen ja luterilaisen ajan kirkkosali, joiden esineistö on laadultaan korkealaatuista ja hyvin säilynyttä. Myös alueellisissa museoissa on kirkollista esineistöä. Suurin osa museoissa olevista seurakuntien esineistä on varastoissa, eikä suinkaan esillä näyttelyissä.

Seurakuntien omasta kokoelmanhallinnasta museoammatillisen henkilöstön voimin on ainoana esimerkkinä Turun tuomiokirkkomuseo. Sen sijaan ortodoksisella kirkolla on ollut oma kirkkomuseo jo vuodesta 1957.⁷

Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän ylläpitämä Turun tuomiokirkkomuseo sijaitsee tuomiokirkossa etelälehterillä. Museon esineistö muodostaa ainutlaatuisen kokoelman. Seurakuntien ylläpitämiä ns. tapulimuseoita on laskettu olevan noin 40. Niiden esineistö koostuu pääasiassa seurakunnan käytöstä poistamasta esineistöstä. Vastuu näiden kokoelmien luetteloinemisesta, luettelon ylläpitämisestä ja esineistön muusta hoitamisesta on jaettu seurakuntien omien hallintotapojen mukaan kiinteistötoimistoon, hallintovirastoon, arkistonhoitajalle, talouspäälliköille tai kirkkojen vahtimestareille ja suntioille.

Kirkon kulttuuriperintöä on myös kirkkomusiikki, gregoriaaninen kirkkolaulu, barokin suuret kuoroteokset ja passiot (mm. J. S. Bach), rikas urkumusiikki tai uusin hengellinen musiikki.

Erityinen kulttuuriperinnön muoto ovat julkiset muistomerkit, joita monet eri toimijat, kansalaisjärjestöt tai yhdistykset, ovat pystyttäneet merkittävien tapahtumien tai henkilöiden muistoksi. Ne on yhteisellä sopimuksella sijoitettu seurakunnan maa-alueille varsinkin kirkkojen läheisyyteen tai hautausmaille.

Seurakuntien toiminnasta syntynyt asiakirja-aineisto on myös kulttuuriperintöä. Samalla kun seurakuntien arkistojen asiakirjat ovat vanhinta asiakirja-aineistoa Suomessa, ne ovat myös esineinä arvokkaita. Vanhimmat säilyneet kirkonkirjat ovat 1600-luvun puolivälistä.

Kirjuri on kirkon uusi jäsentietojärjestelmä, joka otetaan käyttöön vuonna 2011. Kirjuriin tallennetaan myös digitaalisessa muodossa vuodesta 1860 vuoteen 2004 kertyneitä kirkonkirjoja.

1.7 Kirkon kulttuuriperinnön rooli yhteiskunnassa

Kirkon kulttuuriperinnön rooli suomalaisessa yhteiskunnassa on suuri. Puhutaan jopa luterilaisesta alitajunnasta, koska yhtenäiskulttuuri on ollut vallitseva 2000-luvulle asti. Sitoutuminen kirkon jäsenyyteen on murroksessa. Vuoden 2008 tilastojen mukaan kirkkoon kuuluu 80,6 % suomalaisista (31.12.2008) eli 4 294 199 henkilöä. Globalisoituminen aikaansaa väistämättä eri kulttuurien kohtaamisen. Tästä syystä oman kulttuuriperinnön vaaliminen on tärkeää kansallisen identiteetin kannalta, ja sen tunnistaminen on edellytys muiden kulttuurien ymmärtämiselle.

Kirkko pitää esillä tietoa kirkon aineellisesta kulttuuriperinnöstä ja sen arvoista sekä huolehtii sen säilymisestä edelleen. Tämä tapahtuu tarjoamalla seurakunnille ohjausta ja neuvontaa kulttuuripe-

⁷ Suomen ortodoksisen kirkkomuseon toimintaa on kuvattu laajemmin mietinnössä Kirkkohallituksen 16.12.2003 asettaman kirkkomuseon selvitystyöryhmän mietintö, Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto Sarja C 2004:10 s. 28–30.

rinnön hoitamiseen nykyaikaisin välinein ja järjestämällä seurakunnille tiedonhallintavälineitä kulttuuriperintötiedon kokoamiseen yhteisen tietojärjestelmän avulla. Tässä työssä Kirkkohallituksella on merkittävä oma vastuunsa. Kulttuuriperintötietoa tulee hyödyntää välittämällä se koko yhteiskunnalle.

Kirkko myös luo kulttuuria koko ajan omalla toiminnallaan. Yhteisöllinen kirkko ja sen paikallis-seurakunta kasvattaa jäseniään osaksi toimivaa yhteiskuntaa.

2 ARVOESINEISTÖ JA KIRKOLLISET RAKENNUKSET – KULTTUURIPERINTÖTYÖN NYKYTILA

2.1 Seurakunnat

Kulttuuriperintötyö kuuluu jokaiselle seurakunnalle. Varsinkaan vanhimmissa seurakunnissa siltä ei voi välttyä. On seurakuntia, joissa kulttuuriperintöasiat on osattu ottaa huomioon, mutta varsin monissa seurakunnissa kulttuuriperintötyö on vielä vieras käsite. Suurilla seurakuntayhtymillä on yleensä paremmat resurssit ja näin ne voivat helpommin palkata henkilöstöä myös kulttuuriperintötehtäviin projektiluontoisesti. Asiaa ei kuitenkaan voi yleistää näin suoraviivaisesti. Seurakunnat ja niiden toimintakulttuurit vaihtelevat. Yhä edelleen riippuu paljon henkilöstön ja luottamushenkilöiden omasta mielenkiinnosta ja harrastuneisuudesta, miten kulttuuriperintötyöhön suhtaudutaan.

Seurakuntien henkilökunnan *ammattitaitoa* on pyritty kehittämään. Käytännössä suntiot ja vahtimestarit huolehtivat kirkkorakennuksesta ja sen irtaimistosta. Suntiodien osaaminen ei yleensä sisällä korkeakoulutasoista tietoa ja taitoa, jota edellytetään museoiden henkilökunnalta arvoesineistöä huolehdittaessa. Esineistön hoitamisen taso on vaihtelevaa eri seurakunnissa. Se on riippuvainen kirkkorakennuksen toiminta-, säilytys- ja hoitotiloista ja työntekijöiden ammattitaidosta ja osaamisesta. Osa seurakunnista on järjestänyt oman henkilökuntansa koulutusta. Joillakin seurakunnilla tai seurakuntayhtymillä on taidetoimikuntia, jotka koordinoivat seurakunnan taide- ja esinehankintoja tai muuten huolehtivat kulttuuriperintöön liittyvistä asioista.

Seurakuntien omat *www-sivut* ovat informaatioväylä myös kulttuuriperintötietouden levittämiseksi. Wwv-sivujen sisältörakenne ja ulkoasu on hyvin vaihteleva, koska seurakunnat vastaavat niiden toteuttamisesta itsenäisesti.

Vuodesta 2003 lähtien Suomessa on kehitetty *kirkkopedagogiikkaa* järjestäytyneesti ja moniammatillisesti. Sen suunnittelu ja kokeilu on tapahtunut Kotikirkko tutuksi viidellä aistilla -hankkeessa. Suomalaiset seurakunnat ovat muokanneet kirkkopedagogiikkaa omaan kirkkoon ja suomalaiseen kulttuuriin sopivaksi. Kehittelyvaiheessa kotikirkkoon ovat tutustuneet päiväkotien, koulujen ja seurakunnan kerhotoiminnan lapsiryhmät. Kotikirkkonsa kautta lapset tutustuvat omiin juuriinsa. Näin heidän kristillinen identiteettinsä vahvistuu. Menetelmä soveltuu hyvin aikuisillekin. Saksalaiset kirkkopedagogit painottavat, että kirkkorakennukseen voi tutustua sekä kulttuurin että oman uskonnon näkökulmasta.

Seurakunnan taloudenpidossa kulttuurihistoriallisesti arvokkaan esineistön inventointiluettelot ovat tärkeä apuväline. Kirkon museohankkeen kariuduttua vuonna 2000 *inventointityön* tavoitteita ei ole määriteltä uudelleen. Inventointityö kuitenkin jatkuu seurakunnissa. Seurakunnista ja inventoijilta saadun palautteen sekä kirkkohallitukseen vuonna 2008 kootun tietokanta-aineiston alustavan tarkastelun perusteella voidaan inventointien hitaan edistymisen syiksi arvioida mm. seuraavaa:

- 1) Inventointiin ei varata seurakunnissa riittävästi aikaa tai taloudellisia resursseja
- 2) Inventointiprojektin järjestämistä pidetään kalliina
- 3) Seurakunnan ja/tai inventoijan tietotekniikkataidot ovat olleet puutteelliset
- 4) Seurakuntakäyttöön soveltuvia kokoelmanhallintaohjelmia on tarjolla vähän
- 5) Kirkkohallituksen Access-ohjelmiasovelluksen tietosisältö on vanhentunut
- 6) Ammattitaitoisia inventoijia on vaikea rekrytoida
- 7) Inventoinnin ohjeistusta ja/tai inventointikoulutusta ei ole riittävästi tarjolla.

2.2 Hiippakunnat

Hiippakuntien rooli seurakuntien neuvonnassa ja ohjauksessa on merkittävää. Hiippakunnat tukevat ja valvovat seurakuntien toimintaa. Piispantarkastuksien yhteydessä toimitettavassa hallinnon ja talouden tarkastuksessa tarkastetaan seurakunnan kirkonkirjat, arkisto, hallinto, omaisuus ja taloudenhoito sekä seurakunnan hallussa olevat rahastot (KJ 18:5). Hiippakuntahallinnossa piispantarkastukset antavat mahdollisuuden kiinnittää huomiota myös seurakuntien kulttuuriperintötyöhön.

Tuomiokapitulit voivat painottaa tehtäväalueita asettamalla toimikuntia. Hiippakunnallisia hautausmaakulttuuritoimikuntia perustettiin 1980-luvulla. Niiden toiminta ei enää ole kovin aktiivista. Keväällä 2009 suoritetun kyselyn perusteella kuudessa hiippakunnassa on tuomiokapitulin asettama kulttuurialan toimikunta. Arkkihiippakunnan Kulttuuriperintötoimikunnan ohjesäännön mukaan kulttuuriperinnön vaalimisen päämääränä on ohjata, kehittää ja suunnitella hautausmaa- ja rakennuskulttuuria ja sen suojelua sekä kirkollisen esineistön hoitoa ja säilyttämistä hiippakunnan alueella.

2.3 Kirkkohallitus

Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoimintaa varten on kirkkohallituksen toiminnallisella osastolla oma yksikkönsä. Yksikkö toimii asiantuntija- ja yhteistyöelimenä jumalanpalveluselämän, musiikin ja kulttuuriasioiden alueilla. Yksikkö palvelee ja tukee seurakuntia niiden ydintoiminnassa kehittämällä jumalanpalveluselämää ja musiikkitoimintaa. Se seuraa yhteiskunnan taide- ja kulttuurielämää ja osallistuu siihen kristilliseltä arvopohjalta.

Hallinto-osaston viranhaltijoiden tehtäviin kuuluu mm. seurakuntien ohjaus ja neuvonta omilla tehtäväalueillaan myös kulttuuriperintöön liittyvissä kysymyksissä. Hallinto-osastossa on myös vuodesta 1998 ollut museoalan tutkija, joka päätoimisesti hoitaa erityisesti irtainta kulttuuriperintöä koskevaa ohjausta ja neuvontaa.

Kirkkohallitus myöntää Kirkon keskusrahastosta seurakunnille taloudellista avustusta rakennusten ja hautausmaiden korjaamisen ja ylläpitoon sekä arvoesineistön konservointiin. Näitä avustuksia voidaan jakaa lain mukaan vain vähävaraisille seurakunnille. Kulttuuriperintö, josta seurakunnat ovat vastuussa, jakautuu kuitenkin hyvin epätasaisesti. Ns. ei-vähävaraisen seurakunnan vastuulla voi olla paljon hoidettavaa kulttuuriperintöä.

Keinona edistää kulttuuriperintöasioiden hoitamista kirkkohallitus on asettanut työryhmiä ja neuvottelukuntia. Vuonna 2002 kirkon verkkosivuilla avattiin Seurakunnat ja kulttuuriperinnön hoito - sivusto, jonne on koottu tietoa seurakunnan kulttuuriperinnön hoitamiseksi: mm. inventointi-sovellus on täältä vapaasti ladattavissa. Kirkko-verkon kautta on seurakuntien saatavana ohjeita toimintaansa varten.

Hallinto-osasto asetti 18.12.2006 jo edellä mainitun *Kirkkohallituksen kulttuuriperintöasiain tiimin*, koska kirkkomuseohankkeen kaaduttua kulttuuriperinnön suojelemiseen ja sen edistämiseen tarvitaan muita keinoja. Hallinto-osaston edustajina tiimiin kuuluvat: arkistonhoitaja, hallintopäällikkö, maankäyttöpäällikkö, museoalan tutkija ja yliarkkitehti. Muiden osastojen edustajia kutsutaan tiimiin tarpeen mukaan. Tiimin tehtävänanto on ollut väljä ja se on ollut lähinnä keskustelufoorumina kulttuuriperintökysymyksissä.

Projektiluontoisesti hallinto-osastolle on 2000-luvulla saatu lisätyövoimaa: toimistoarkkitehti vuosina 2003–2007, toinen arkistonhoitaja vuosina 2005–2007, konservaattoreiden työpanosta vuonna 2007 yhteensä 6 kuukauden ajan ja osa-aikainen museoammattillinen tutkija vuonna 2008. Nämä lisäresurssit ovat huomattavasti edistäneet kulttuuriperintötyötä.

Kirkkohallitus asetti 1.1.2009 alkaen *Kirkon kulttuuriperinnön neuvottelukunnan*.

Kirkkohallituksen alaisuudessa on toiminut kolme neuvottelukuntaa, jotka kaikki liittyvät kirkolliseen kulttuuriperintöön: Kirkon hautausmaa-asiain neuvottelukunta, Kirkon rakennusasiain neuvottelukunta ja Kirkon museoasiain neuvottelukunta. Neuvottelukuntien jakoa eri sektoreihin kulttuuriperintökohteen mukaan pidettiin epätarkoituksenmukaisena. Neuvottelukunnan asiantuntijoilla on usein myös ammattitaitoa kulttuuriperintöasioissa laajemminkin, joten yhdistämällä neuvottelukunnat saadaan synergiaetua, jossa kulttuuriperintö nähdään kokonaisuutena eikä jaoteltuna eri aloihin. Museovirastoa, ympäristöministeriötä ja Seurakuntapuutarhurit ry:tä pyydettiin nimeämään edustajansa neuvottelukuntaan.

Tehtävänsä toteuttamiseksi Kirkon kulttuuriperinnön neuvottelukunta:

- 1) seuraa kulttuuriperintötyön, kirkollisen rakennusalan ja hautausmaa-alan kehitystä;
- 2) tukee ja edistää seurakuntien kulttuuriperintötyötä sekä edistää kirkollisen kulttuuriperinnön tutkimusta;
- 3) tekee kirkkohallitukselle esityksiä ja antaa sille tarvittaessa lausuntoja kulttuuriperinnön säilyttämiseen, hautausmaihin sekä kirkollisiin rakennuksiin ja rakennussuojeluun liittyvissä asioissa;
- 4) valmistelee kirkkohallitukselle ohjeita seurakuntien kulttuurihistoriallisten esineiden säilyttämisestä ja konservoinnista, hautausmaiden suunnittelusta, rakentamisesta ja hoidosta sekä kirkollisesta rakennustoimesta, rakennussuojelusta ja kulttuuriympäristön suojelusta;
- 5) koordinoi kirkollisen kulttuuriperinnön keräämistä ja tallentamista; sekä
- 6) toimii yhteistyössä hiippakuntien kanssa.

Kirkon urkuasiain neuvottelukunta antaa seurakunnille ohjeita ja lausuntoja sekä järjestää toimialaansa koskevaa koulutusta ja neuvontaa yhteistoiminnassa tuomiokapitulien, alan järjestöjen ja oppilaitosten kanssa. Se valmistelee ja tekee esityksiä kirkkohallitukselle urkuhankkeiden suunnittelua ja soittimien huoltoa koskeviksi yleisohjeiksi sekä valmistelee kirkkohallituksen pyytämät urkuhankkeita koskevat lausunnot.

Kirkon arkistotoimen neuvottelukunta on kirkkohallituksen vuonna 2009 asettama neuvottelukunta, joka toimii kirkon asiakirjahallinnon ja arkistotoimen asiantuntijaelimenä.

Keväällä 2009 hallinto-osasto julkaisi kirjan *Arvoesineistön hoito seurakunnassa*, Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:4. Kirja perustuu konservaattoreiden kirjoittamaan ohjeistoon ja sen tarkoituksena on tukea seurakunnissa tehtävää käytännön kulttuuriperintötyötä. Julkaisu lähetettiin kaikkiin seurakuntiin ja sitä voi tilata lisää kirkkohallituksen julkaisumyynnistä.

2.4 Muut sidosryhmät

Seurakuntien kulttuurihistoriallisesti arvokasta esineistöä voidaan verrata museoiden kokoelmissa oleviin esineisiin. Seurakunnassa arvokas esine on työn väline, välikappale, kun taas museoissa esine on työn kohde. Museolaitos onkin asiallisesti luontevin sidosryhmä, kun käsitetään seurakuntien esineistö osaksi kulttuuriperintöä.

Museovirasto on opetusministeriön alainen virasto, joka vastaa maamme aineellisen kulttuuriperinnön ja -ympäristön säilymisestä ja sitä koskevan tiedon kartuttamisesta ja jakamisesta. Museovirasto vaalii Suomen aineellista kulttuuriperintöä: tallentaa, tutkii ja jakaa tietoa. Museovirasto on kulttuuri- ja tutkimuslaitos sekä suojeluviranomainen, joka palvelee monipuolisesti kansalaisia, päättäjiä, museoalan ammattilaisia, tutkijoita ja opiskelijoita. Kirkkohallitus toimii yhteistyössä erityisesti Museoviraston Rakennushistorian osaston kanssa. Museoviraston asiantuntemusta saadaan eri työryhmien kautta käyttöön.

Museolaitos Suomessa

Suomessa on yli 1000 museota. Ammatillisesti hoidettuja, ympärivuoden avoinna olevia museokohteita on runsaat 300. Muut ovat lähinnä kesäaikaan avoinna olevia kotiseutumuseoita. Moni seurakunta onkin tallettanut käytöstä poistettuja esineitään paikkakunnan kotiseutumuseoon.

Museolaitoksen organisaatio Suomessa jakautuu vastualueidensa perusteella valtakunnallisiin museoihin, maakuntamuseoihin, aluetaidemuseoihin ja valtakunnallisiin erikoismuseoihin. Ne vastaavat alueellisesti tai alakohtaisesti museotoimen kehittämisestä. Valtakunnallisten museoiden tehtävänä on oman alansa museotoiminnan kehittäminen. Kulttuurihistoriallisten museoiden valtakunnallisena museona toimii Suomen kansallismuseo, taidemuseoiden valtakunnallisena museona Valtion taidemuseo ja luonnontieteellisten museoiden valtakunnallisena museona Luonnontieteellinen keskusmuseo.

Valtakunnalliset museot

Valtakunnallisten museoiden kokoelmat ovat valtakunnallisesti tarkasteltuina laajimmat alallaan ja museot ovat omaan kokoelmaansa ja toimintaansa liittyvien tehtävien ohella tuottaneet myös muille museoille suuntautuvia palveluja.

Maakuntamuseot

Maakuntamuseoita on 21. Niiden tehtävänä on tutkimus-, tallennus- ja näyttelytoiminnan lisäksi edistää ja ohjata museotoimintaa alueellaan. Maakuntamuseoille on delegoitu eräitä hallinnollisia tehtäviä, jotka liittyvät kulttuuriesineiden maastavientiin, rakennussuojeluun ja muinaismuistojen suojeluun.

Aluetaidemuseot

Aluetaidemuseoita on 16. Aluetaidemuseoiden tehtävänä on tutkimus-, tallennus- ja näyttelytoiminnan lisäksi edistää ja ohjata museotoimintaa alueellaan.

Valtakunnallinen erikoismuseo

Valtakunnallisia erikoismuseoita on 15. Niiden tehtävänä on edistää ja ohjata museotoimintaa erikoisalallaan sekä huolehtia alansa museoiden keskinäisestä yhteistyöstä. Ne harjoittavat omalla alallaan tallennus-, tutkimus- ja näyttelytoimintaa.

Suomen museoliitto on perustettu vuonna 1923 suomalaisten museoiden yhteistyöelimeksi ja edun valvojaksi. Keskusjärjestön avulla haluttiin tehostaa yhteydenpitoa museoiden kesken, järjestää museoalan koulutusta ja vaikuttaa museoiden rahoituksen parantamiseen. Suomen museoliitto edus-

taa museoita ja toimii museoalan yhteistyöverkostona. Jäsenedy Museoliitossa merkitsee sitoutumista museotyön kehittämiseen ja hyvien toimintaedellytysten edistämiseen. Museoliiton jäsenenä on 199 museoita omistavaa yhteisöä. Toiminnan piirissä on 371 museokohdetta. Kirkkohallitus on Suomen museoliiton kannattajajäsen.

Suomen kotiseutuliiton tehtävänä on mm: paikalliskulttuurien vaaliminen, edistäminen ja esille tuominen ja kansallisen kulttuurin edistäminen erityisesti maakunnallisten ja paikallisten piirteiden pohjalta

Kirkollisista järjestöistä ja toimijoista tärkeä yhteistyökumppani on **Kirkkopalvelut ry**. Kirkkopalvelut ry tarjoaa seurakunnille palveluita ja koulutusta. Yhteistyössä eri toimijoiden, mm. kirkkohallituksen, kanssa se ylläpitää mm. kulttuurityön työryhmiä. Kirkkorakennustyöryhmässä on käsitelty viimeksi kirkkoympäristöjen vaalimista maankäytön suunnittelussa ja maisemanhoidossa. Kirkko ja kulttuuriympäristö -projektilla edistetään rakennetun kulttuuriympäristön ja luonnonympäristön vuorovaikutusta ja arvostusta. Kuvataidetyöryhmä Secco järjestää seurakunnille ideoita ja palveluita, esimerkiksi kokoamalla teemallisia taidenäyttelyjä. Kirkkotekstiileihin kiinnitetään huomiota erityisen kirkkotekstiiliviikon aikana. Kulttuurifoorumit ovat edistäneet eri uskontojen välistä ymmärtämystä.

Kirkkopalvelijat ry on nimensä mukaan seurakuntien palveluksessa toimivien työntekijöiden, yhdistys. Sen tavoitteena on jäsentensä edunvalvonta ja ammattialan edistäminen.

Kristilliset opistot eri puolilla Suomea tarjoavat seurakuntien työtä tukevaa koulutusta. Esimerkiksi suntioiden ammattitutkinnon voi suorittaa joko oppisopimuskoulutuksena tai näyttötutkinnolla.

Restaurointialan ammattitutkinto on mahdollista suorittaa restaurointikisällin ja restaurointimestarin ammattitutkintona vuodesta 1999 alkaen eri puolilla Suomea. Restaurointialan tutkintotoimikunta koordinoi toimintaa.

Pohjoismaisen konservaattoriliiton Suomen osasto ja **eri taiteilijajärjestöt** ovat merkittäviä sidosryhmiä, kun seurakunnassa huolehditaan arvoesineiden konservoinnista tai hankitaan uniikkeja liturgisia esineitä, tekstiileitä tai kirkkosalin sisustuksen osia.

Arkistolaitos on saanut Opetusministeriöltä määrärahan, jolla se digitoi hallussaan olevat luovutetun Karjalan alueen seurakuntien kirkonkirjat.

2.5 Kulttuuriperinnön hoitamisen kustannukset kirkossa

Kulttuuriperinnön hoitamisen kustannuksista aloitettiin tilastotietojen kerääminen vasta vuoden 2007 alusta Kirkkohallituksen yleiskirjeen 33/2006 ohjeen mukaisesti. Tavoitteena on saada oikeaa ja riittävää tietoa kulttuuriperinnön kannalta arvokkaan omaisuuden hoitamisen ja säilyttämisen aiheuttamista lisäkustannuksista seurakunnille. Kulttuuriperintö ja sen hoidosta aiheutuvat kustannukset on tulkittu suhteellisen tiukasti. Kiinteistöjen tavanomaiseen käyttöön liittyviä kustannuksia kuten lämmitys-, kunnossapito- yms. kuluja, ei myöskään arkistotoimen kuluja, ei lasketa kulttuuriperinnön kustannuksiksi. Ainoastaan kulttuuriperinnön säilyttämisestä aiheutuvat lisäkustannukset otetaan mukaan.

Kirkko huolehtii yhteiskunnallisista tehtävistä, joista aiheutuvien kustannusten korvaamiseksi kirkko saa osuuden yhteisöveron tuotosta. Kulttuuriperinnön hoitamisen kustannusten kokonaissummalla voidaan osaltaan perustella kirkon saamaa yhteisövero-osuutta.

2.6 Nykytilan ongelmat

Kulttuuriperinnön hoito ja osaaminen seurakunnissa on puutteellista. Tieto seurakuntien irtaimesta kulttuuriomaisuudesta on edelleen puutteellinen ja inventointityö keskeneräinen. Huoli esineistön säilymisestä on aiheellinen ja suuri, koska ei ole riittävästi oikeaa tietoa esineistöstä eikä esineistön konservointeja osata suunnitella ja järjestää riittävän hyvin. Seurakuntien vastuulla on myös sellaista esineistöä, joka säilyäkseen edelleen tulisi sijoittaa täysin museonormit täyttävään ympäristöön. Suomessa on esimerkiksi säilynyt alkuperäisessä asussaan ainoa pohjoismaissa tunnettu paperimasasta valmistettu kirkkolaiva, joka on edelleen kirkkotilassa. Tähän sisätilaan on erittäin vaikea järjestää riittävän hyvät olosuhteet seurakunnan yrityksistä huolimatta.

Väestön muuttoliikkeen ja kaupungistumisen myötä joidenkin kirkollisten rakennusten alkuperäisen käyttötarkoituksen mukainen käyttö vähenee, joka tuo haasteita seurakunnan taloudellisten ja toiminnallisten tavoitteiden ja kulttuuriperinnön säilyttämisen välille. Vielä ei ole luotu toimintamallia tällaisten kiinteistöjen säilyttämisen suhteen.

Museolaitoksella on ammattitaito huolehtia kulttuuriperinnöstä, mutta sillä ei ole riittävästi resursseja huolehtia oman vastuualueensa lisäksi seurakuntien esineistöstä. Kirkon tulisi tehdä maakuntamuseoiden kanssa sopimuksia resursoinnista, jotta ne voisivat ottaa osaksi museotoimintaansa myös seurakuntien inventointityön ja konservointitoiminnan ohjaamisen.

Esimerkkeinä seurakuntien viimeaikaisista esineistöön liittyvistä kysymyksistä ovat mm. Hattulan kirkkolaiva, Vöyrin alttarikaappi ja Laitilan madonna-veistos.

Luovutetun Karjalan lakkautettujen seurakuntien esineistö on Kirkkohallituksen vastuulla, vaikkakin sijoitettuna eri seurakuntiin. Tietoisuus tämän esineistön erityislaatuisuudesta on nykyisin vähäistä. Tiedon säilyminen on edellytys esineistön säilymiselle.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon evl.fi -portaali ei nykyisin ilmennä kirkon ja sen seurakuntien merkitystä ja vastuuta suomalaisen kulttuuriperinnön vaalijana. Kirkon mittava aineellinen kulttuuriperintö kulttuuriympäristöineen, rakennuksineen, esineistöineen ja arkistoineen ei tule riittävästi esille, ei myöskään seurakunnissa tai kirkon keskushallinnossa tehtävä arvokas kulttuuriperintötyö.

3 ARVOESINEISTÖ JA KIRKOLLISET RAKENNUKSET – KIRKKOHALLITUKSEN STRATEGISET SUUNTAVIIVAT 2015

3.1 Strategiset tavoitteet tällä hetkellä?

Kirkkohallituksessa tehtävä kulttuuriperintötyö on nykytilassaan arvokasta ja asiantuntevaa, mutta hajanaista, koska se tehdään usean henkilön tehtävien ohessa. Yhteisen kulttuuriperinnön hyväksi tehtävää työtä voitaisiin suunnata paremmin, kun eri toimijoille määritellään yhteiset strategiset suuntaviivat.

Seurakunnat tarvitsevat enemmän apua selviytyäkseen kansallisen kulttuuriperinnön hoitamisesta. Kirkollisen esineistön osalta konkreettiset toimenpiteet ovat erittäin kiireellisiä. Osa seurakuntien hallussa olevasta arvoesineistöstä on tuhoutumisvaarassa. Seurakunnat eivät ole pystyneet toteuttamaan arvoesineistön inventointeja kirkolliskokouksen edellyttämällä tavalla. Tieto seurakuntien hallussa olevasta kulttuuriomaisuudesta on edelleen varsin puutteellista.

Kirkkohallituksen tavoitteena viime vuosina on ollut koota seurakuntien arvoesine-tiedostot yhteiseen tietokantaan. LotusNotes-järjestelmään on vuonna 2008 koottu seurakuntien arvoesine-tiedostoja. Tietokanta sisältää tällä hetkellä n. 17500 esinetietuetta 75 seurakunnasta. Seurakuntia on vuonna 2009 yhteensä 466. Digitaaliset dokumenttikuvat, n. 32500 kpl, on tallennettu Kirkkohallituksen palvelimelle.

Tällä hetkellä kirkko on suurten haasteiden edessä. Seurakuntien rakennemuutos, koko kirkon taloudellisen tilan muuttuminen jäsenyyden murroksessa ja tiedonkäsittelyn uudet keinot aiheuttavat ja vaativat myös kirkkoa reagoimaan muutoksiin ja pysymään muun yhteiskunnan kehityksessä mukana. Kirkon kulttuuriperintövastuuta ei ole riittävällä ja tyydyttävällä tavalla määritelty tämän päivän haasteita vastaavaksi.

3.2 Meidän kirkko 2015 kulttuuriperintötyön näkökulmasta

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiamietinnössä Meidän kirkko, Osallisuuden yhteisö on hahmotettu visiota siitä millainen kirkko on vuonna 2015. Kirkon arvoissa pyhän kunnioitus on ensimmäisenä. Pyhä onkin nimetty kirkon yhteiseksi painopisteeksi vuosille 2010–2012. Pyhä -painopiste sisältää kolme teemaa: Jumala, sunnuntai ja luomakunta. Kirkon toiminta tapahtuu mm. kirkkorakennuksissa ja hautausmailla. Näissä tiloissa ja ympäristöissä kävijä voi kokea pyhyden. Kirkot ja hautausmaaympäristöt välittävät pyhän kokemusta, koska niiden fyysinen olemus on erityisesti suunniteltu tarkoitukseensa.

Kirkon yhteiseksi arvoksi on määritelty vastuullisuus. Vastuullisuus ilmenee mm. lähimmäisestä huolehtimisena ja luomakunnan varjelemisena. Tiedon tallennustyössä kunnioitetaan sukupolvien kuluessa tehtyä työtä ja uhrauksia, joilla kirkollinen esineistö on hankittu ja saatu säilymään. Esineistö ja siihen liittyvät tiedot ja tunteet rakentavat seurakuntaidentiteettiä. Oman seurakunnan kulttuuriperinnön tunteminen ja vaaliminen vahvistavat kirkon jäsenyyden merkitystä. Esineistön suhde seurakunnan toimintaan on usein elävä ja toiminnallinen, ei ainoastaan museaalinen. Kirkon kulttuurihistoriallisesti arvokas esineistö on pääosin edelleen käytössä tai esillä. Voimavarojen vastuullinen käyttäminen sisältää myös vastuun kulttuuriperinnöstä.

3.3 Toimintaympäristön muutokset – kirkon kulttuuriperintötyön haasteet

Kirkon yhteisessä strategiassa Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö, jäsenetään tulevaisuutta yleisesti hyväksytyjen yhteiskunnallisten muutossuuntien sekä kirkon organisaation ja toiminnan eri osa-alueisiin kohdistuvien muutospaineiden kautta.

Kirkon mittavan kulttuuriperinnön hoitoa ei ole määritelty kirkon ydintehtävien joukkoon. Kirkon toimintaympäristön muutosten vaikutusta kirkollisen kulttuuriperinnön säilyttämiseen, hoitoon ja käyttöön ei strategiassa ole myöskään arvioitu. Muutokset vaikuttavat kuitenkin suoraan tai välillisesti kirkon kykyyn toimia vastuullisesti kulttuuriperintöön liittyvissä asioissa.

Kulttuuriset muutokset muokkaavat ja laajentavat kulttuuriperintökäsitettä. Kulttuuriperintö nähdään aikaisempaa laajempaan, kaikkien kansalaisten arvoihin ja toimintaan liittyvänä kokonaisuutena, joka ei ole staattinen selkeärajanen. Kirkon kulttuuriperintökäsitteestä ei juuri käydä kirkon sisällä keskustelua. Kulttuuriperinnön vaalimisen arvopohjan määrittely ja tavoitteiden asettaminen on yksittäisten seurakuntien vastuulla.

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on verotusoikeus. Kirkollisverojen lisäksi seurakunnat saavat myös osuuden valtiolle maksettavan yhteisöveron tuotosta. Verovarot käytetään hautaustoimen, väestökirjanpitoon liittyvien tehtävien, kirkkojen korjausten ja muiden kirkon yhteiskunnallisten palvelujen kustannuksiin.

Keskustelu yhteisöveron perusteista on lisännyt kirkon painetta kohdistaa taloudellisia resursseja kulttuuriperintötyöhön ja toisaalta myös kehittää kulujen seurantaa, jotta jo nyt toteutuvat taloudelliset panostukset kulttuuriperintöön tulisivat näkyviksi seurakuntien tuloslaskelmien kautta.

Kirkon kulttuuriperintötyön haasteena nyt ja tulevaisuudessa on seurata kulttuuriperintöalan yleistä kehitystä ja luoda pysyviä asiantuntijuuden yhteistyömalleja museokentän toimijoiden kanssa. Näistä tärkeimpiä toimijoita ovat valtakunnallisella tasolla Museovirasto, Valtion taidemuseo ja Suomen Museoliitto, alueellisella tasolla maakuntamuseot sekä paikallismuseot.

3.3.1 Kirkon jäsenistö

Tutkimusten mukaan kirkon jäsenistö odottaa kirkolta vastuunottoa myös kulttuuriperintöön liittyvissä kysymyksissä. Noin 88 % kirkon jäsenistä pitää merkityksellisenä sitä, että kirkko ylläpitää kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kirkkoja ja hautausmaita⁸. Tämä kulttuuriperintö on merkityksellistä myös monille kirkkoon kuulumattomille tai siihen löyhästi sitoutuneille. Kirkko on läsnä suomalaisessa (sielun)maisemassa. Jäsenistön keskuudessa kirkon toimitusten asema on vahva, siirtymäriittejä ja juhlaperinnettä arvostetaan. Nämä perinteet myös välittävät kirkon ydinsanomaa ja perustehtävää. Jäsenistön on toisaalta edelleen arvioitu vähenevän ja kirkon varallisuuden sitä kautta pienentyvän. Uhkana on, että kulttuuriperintötyö marginalisoituu entisestään resurssien mahdollisesti vähetessä. Kirkon laajaa kulttuuriperinnön vetovoimaisuutta voitaisiin kuitenkin tulevaisuudessa hyödyntää enemmän jäsenistön ”houkuttelemiseksi” ja osallisuuden tukemiseksi.

Kirkon tutkimusten mukaan moni kirkosta eroaja korostaa eroa seurakunnasta ja kirkosta, ei Jumalasta ja uskosta. Yhteys uskonnolliseen perinteeseen on löyhtynyt. Seurakuntaidentiteettiä ei ehdi muodostua sisäisen muuttoliikkeen vuoksi, kaupunginosasta toiseen muuttamien johtaa suurissa kaupungeissa seurakunnan vaihtumiseen. Kirkon kasvatustyön arvopohjaa kuitenkin arvostetaan. Kirkon arvopohjaan tulee kuulua tietoisuuden vahvistaminen ihmisen oikeudesta omaan kulttuuriperintöön ja vastuu kulttuuriperinnöstä.

3.3.2 Kulttuuriperintöala muutoksessa

Kulttuuriperintö- ja museoalan tärkeimmät toimijat, opetusministeriön alainen Museovirasto ja museoiden oma etujärjestö, Museoliitto, ovat viime vuosina panostaneet toimintansa strategisten suuntaviivojen laatimiseen. Museovirasto laatii parhaillaan vuoteen 2015 ulottuvaa strategiaa. Suomen Museoliitolle on laadittu strategia vuosiksi 2007–2013 ja sitä on päivitetty helmikuussa 2009.

Museoliiton strategian mukaan

”Muutospaineissa menestyminen edellyttää museoiden itseymmärryksen kasvattamista, museotyön monialaistamista, perinteisten museaalisten käytäntöjen uudelleenarviointia ja kehittämistä sekä aikaisempaa laaja-alaisempien yhteiskuntasuhteiden rakentamista.”

---

⁸ Gallup Ecclesiastica 2007

Museoiden tehtävään ja toimintaan kohdistuu monia muutospaineita. Perinteisten kulttuuriperinnön suojeluun ja tallentamiseen liittyvien tehtävien lisäksi museokentällä ennakoitaan toiminnan elämyksellisyyden vaatimuksen kasvua. Tämä visio on herättänyt museokentällä keskustelua museotoiminnan perustehtävästä: onko se konkreettisten objektien (esim. esineiden) tallentaminen, tutkiminen ja näytteille asettaminen vai elämysten tuottaminen. Lisääntynyt aineellinen hyvinvointi – esinetuotannon runsaus – sekä varastotilojen ylläpidon kalleus on pakottanut museot laatimaan kokoelmapoliittisia suunnitelmia kokoelmatoiminnan kohdentamiseksi ja tehostamiseksi: kokoelmapolitiikka luo periaatteet sille, mitä kulttuuriperinnön tallentamisessa, dokumentoinnissa ja hoidossa priorisoidaan. Käsitys siitä, että museot voisivat rajoittamattomasti ottaa vastaan kansalaisten (ja seurakuntien) niille tarjoamaa vanhaa esineistöä on lopullisesti muuttumassa.

Museotoiminta on rahoitettu valtaosin julkisin varoin. Valtio rahoitti museotoimintaa vuonna 2008 76,3 miljoonalla eurolla, joka oli 40,3 % museoiden kokonaisrahoituksesta, kunnat rahoittivat amatillista museotoimintaa 35,8 prosentin osuudella. (Museotilasto 2008, Museovirasto) Museoalan taloudellisten resurssien ennakoitaan vähentyvän valtion tuottavuussuunnitelmien ja henkilöstön eläköitymisen, kuntatalouden supistumisen sekä erityisesti maaseudulla väestökadon ja pienille paikallismuseoille elintärkeän vapaaehtoistyövoiman ikääntymisen vuoksi. On todennäköistä, että suuret ja ammattimaisesti hoidetut museot vahvistuvat ja erilaiset yhteistyöverkostot ja -hankkeet lisääntyvät. Jo nyt Museovirasto pyrkii jakamaan viranomaistehtäviään maakuntiin mm. solmimalla yhteistyösopimuksia maakuntamuseoiden kanssa. Museolaki edellyttää valtiosuutta saavilta museoilta päämäärien asettamista toimintasääntöjen ja taloussuunnitelmien muodossa, sekä ammattillisuutta - museolain uudistamisen myötä kahta museoalan ammattilaista museota kohden - jotta museoille asetut tehtävät toteutuisivat.

Kulttuuriperintötyön oletetaan saavan yhä useammin kansainvälisiä ulottuvuuksia, yhteistyö muiden kulttuurien ja kansallisuuksien kanssa lisääntyy. EU-integraation myötä kulttuuriperintöalan hankkeita suunnitellaan ja toteutetaan eurooppalaisena yhteistyönä. Tästä esimerkkinä mm. kulttuuriperinnön laajamittaiseen digitaaliseen saatavuuteen tähtäävä Europeana – portaali ja sen kansallinen sovellus KDK eli Kansallinen digitaalinen kirjasto – hanke, jota opetusministeriö johtaa. Hankkeet pyrkivät ratkaisemaan saatavuuden lisäksi museoiden, kirjastojen ja arkistojen tietovarantojen digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilytykseen liittyviä kysymyksiä. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta sekä palveluiden saatavuutta pyritään edistämään myös esim. opetusministeriön saavutettavuusohjelma vuosille 2006–2010.

Euroopan integraatiosta huolimatta alueellisten erojen arvioidaan lisääntyvän. Samanaikaisesti kulttuuriperintöä tullaan hyödyntämään entistä enemmän kansallisen identiteetin rakennusaineena. Toisaalta maahanmuutto tuo uutta kulttuurista ja uskonnollista perintöä suomalaiseen yhteiskuntaan. Kulttuuriperinnön merkitys kirkkokuntien yhteyden ja kristillisen ykseyden tavoittelulle on merkittävä. Kulttuuriperintöä voidaan kuitenkin käyttää myös erojen korostamiseen. Kulttuuristen vaikutteiden ja historiallisten yhteyksien tuntemista edistämällä voidaan vähentää toiseutta kohtaan tunnettua epäluuloa, toisaalta vahvistaa omaa identiteettiä kansojen ja uskontojen joukossa.

3.3.3 Kirkon henkilöstö ja vapaaehtoiset kulttuuriperinnön vaalijoina

Valtionhallinnon ja toiminnan rakenteet ovat laajamittaisessa muutoksessa. Toimintayksiköitä alueellistetaan, mutta palveluita myös keskitetään palvelukeskuksiin. Kuntien ja tämän myötä seurakuntien koko kasvaa ja määrä vähenee. Tiukentuva talous ohjaa palveluiden keskittämistä ja nostaa painetta erilaisten yhteistyömallien laatimiselle. Tukitoimia ulkoistetaan, jolloin organisaatioiden perustehtävät tulee määritellä aikaisempaa selkeämmin ja perustellummin

Kirkon henkilöstö on kirkon tutkimusten mukaan sitoutunutta. Seurakuntatyön perustana ovat henkiset voimavarat. Seurakuntien työntekijöillä on kuitenkin yksilöllinen koulutus- ja työhistoria, joka ei välttämättä liity kulttuurihistoriallisen esineistön hoitoon tai ylläpitoon. Tulevaisuudessa uhkana on, että resursointi aineellisen kulttuuriperinnön hoitoon ja kulttuuriperinnön vaalimiseen liittyvään henkilöstökoulutukseen vähentyy entisestään, vaikka nyky-yhteiskunnassa odotetaan myös kirkon työntekijöiltä palvelua ja asiantuntijuutta kirkon kulttuuriperintöön liittyvissä kysymyksissä. Kirkon on tulevaisuudessa vastattava kasvavaan tarpeeseen vahvistaa työntekijöidensä kulttuuriperintöön liittyviä arvoja ja tietopohjaa sekä tukea aineellisen kulttuuriperinnön vastuullista vaalimista riittävin taloudellisin resurssein.

Kuntien ja/tai kotiseutuyhdistysten museot ylläpitävät omissa tiloissaan myös ”kirkkomuseoita” ja niiden kokoelmissa on kirkollisia esineitä. Pappilat tai muut museokäytössä olevat kirkon kulttuuriperintöön liittyvät rakennukset, kuten kirkkotallit ja –riihet, ovat myös esineistön tai näytteillepanon tai säilytystiloja. Väestö ikääntyy ja kaupungistuu, joten kotiseututyö perinteisessä muodossaan saattaa hiipua. Aineelliseen kulttuuriperintöön liittyvän hiljaisen tiedon siirto vaikeutuu. Rakennusperintöä vaalitaan usein talkootyönä ja perinteisin menetelmin. Vanhojen rakennusten ylläpito voi olla kuitenkin yhdistyksille liian kallista. Yhdistykset luopuvat eniten resursseja vievästä museotoiminnasta, jolloin seurakuntien esineistöille tulee löytyä uusi sijoituspaikka. Tilanne on jo akuutti.

3.3.4 Elämyksellisyys, näkyvyys ja viestintä

Myös kirkon perinteiseen tehtävään ja toimintaan kohdistuu muutospaineita. Kirkossa pyritään yhä enemmän elämyksellisyyteen, yleensä esim. musiikkitoiminnan, näytelmien ja kuvaelmien sekä erikoismessujen kautta. Kirkkotilojen käyttö konserttisaleina on yleistä. Kirkollisten tilojen käytön sopivuutta eri taiteen ilmaisukeinojen tai viihteeksi luokiteltujen esitysten näyttämöksi pohditaan julkisessa keskustelussa säännöllisin väliajoin. Samanaikaisesti jumalanpalveluksissa käy yhä vähemmän ihmisiä. Perinteisessä toiminnassa elämyksellisyys syntyy sanan, musiikin, yhdessä olon sekä (liturgisen) esineistön ja tilakokemusten kautta. Nyky-yhteiskunnan runsas elämystarjonta haastaa seurakuntia kehittämään toimintaansa kuitenkin unohtamatta toiminnan aitoja päämääriä. Viestinnän nopeutumisen ja vapautumisen myötä kilpailu näkyvyydestä kasvaa. Verkkopohjainen yhteiskunta luo uusia toimintamuotoja sekä uutta vaikuttamisen mahdollisuutta ja läsnäoloa. Se myös lieventää alueellista eriarvoistumista verkkopalveluiden muodossa. Uusi teknologia luo mahdollisuuksia myös kirkon kulttuuriperinnön tallettamiselle ja saatavuudelle. Tämä edellyttää kirkolta jatkuvaa panostusta laadukkaaseen sisällöntuotantoon ja palveluihin.

Museoliiton strategiassa todetaan, että digitaali- ja mobiiliteknikka tulevat kulttuuriperintötyön perusstandardeiksi. Digitaalisten palveluiden perusedellytyksiä ovat saatavuus ja esteettömyys sekä laatu ja turvallisuus. Jos kirkon kulttuuriperintöaineistoa halutaan saattaa saataville, edellyttää se kirkolta ja sen seurakunnilta investointeja teknologiaan ja digitointihankkeisiin. Digitointi on käynnistynyt kirkonkirjojen osalta. Kirkonkirjoja digitoidaan kirkon yhteiseen Kirjuri- jäsentietojärjestelmään, joka otetaan käyttöön 2011. Arvokas kulttuuriperintö säilyy ja tulee saavutettavampaan muotoon. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaan esineistön sähköinen ja digitaalinen tallentaminen yleistyy seurakunnissa riippuen mm. kirkon keskushallinnon sille antamasta panostuksesta. Jotta tämä tapahtuisi yhtenäisesti ja kulttuuriperintöalan standardeja noudattaen, yhteiseen tietopohjaan rakentuva kokoelmahallintaohjelma tulee yhä tarpeellisemmaksi. Tekijänoikeudelliset kysymysten sekä sähköisen aineiston pitkäaikaissäilytykseen liittyvien kysymysten ratkaiseminen tulee väistämättömäksi ja edellyttää yhteistyötä museokentän ja kirjasto- ja arkistolaitoksen kanssa. Digitaalisten palveluiden perusedellytyksiä ovat saatavuus ja esteettömyys sekä laatu ja turvallisuus.

3.3.5 Kestävä kehitys ja kulttuuriympäristö

Kirkon strategian mukaan kirkon tulee tukea kestävää sosiaalista ja kulttuurista kehitystä edistäviä valintoja. Museoliiton strategiassa todetaan, että ”Museot edustavat kulttuurista jatkuvuutta ja kestävää kehitystä ja toimivat ihmisten mielikuvissa tulevaisuuden toivon herättäjinä ja tradition kantajina.” Sitaatti kuvaa sattuvasti myös kirkon roolia yhteiskunnassa. Kestävän kehityksen näkökulmasta kirkon kulttuuriperintötyössä tulisi löytää tasapaino rakennetun ympäristön ja irtaimen esineistön suojelun ja käytön välillä. Seurakuntien tilojen (rakennetun pääoman) käytön tulee olla ekonomista ja ekologista. Toisaalta tiedetään, että kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ylläpitoon tarvitaan taloudellisia resursseja. Tulevaisuudessa kirkollisten tilojen uudelleenkäytön tai tiloista luopumisen tarve tulee kasvamaan. Kirkon keskushallintoon tulee kohdistumaan runsaasti paineita uusien ratkaisumallien etsimiseksi toimitilojen jäädessä vaille niille perinteisesti sopivaa käyttöä. Visio on toteutunut jo monissa muissa Euroopan maissa. Usean seurakunnan yhdistyessä yhdeksi uudeksi seurakunnaksi on myös entistä tärkeämpää tietää ja tunnistaa tämän uuden seurakunnan arvorakennukset ja niiden kulttuurihistoriallisesti arvokas sisustus ja irtaimisto.

Kulttuuriympäristöjen suojelulla ja hoidolla tuetaan ihmisen elinympäristöjen monipuolista kehittämistä. Vastuullisella rakennusten restauroinnilla, maankäytön suunnittelulla ja perinnemaisemien ylläpidolla kirkko osallistuu ihmisten viihtyvyyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Vapaa-ajan ja sen arvostuksen on arvioitu lisääntyvän, kuten myös kulttuuriperinnön taloudellisen hyötykäytön. Suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ympäröivine kulttuurimaisemineen ja esineistöineen ovat perinteisimpiä kulttuurimatkoille, pienten kuntien osalta kotiseutumuseoiden ohella usein kunnan tärkeimpiä nähtävyyksiä. Väestön keskittyessä yhä enemmän suuriin kasvukeskuksiin kirkon kulttuuriperintötyön tulevaisuuden haasteena on osallistua erityisesti maaseudun kirkollisten kulttuuriympäristöjen säilyttämiseen.

3.3.6 Kulttuuriperintö hyvinvoinnin edistäjänä

Kulttuuritoimi tullaan tulevaisuudessa näkemään yhä enemmän osana hyvinvointipalveluja, joita tuotetaan yhteistyössä sosiaali- ja terveys-, nuoriso- ja koulutuspalvelujen kanssa. Museoviraston strategialuonnoksessa todetaan, että konkreettisen, aineellisen kulttuuriperinnön merkitys sosiaalisen hyvinvoinnin edistäjänä kasvaa: sitä voidaan käyttää apuna tukemaan esimerkiksi kotoutumista ja ehkäisemään syrjäytymistä. Kirkon yhteiskunnallinen työ tullee seuraamaan edellä lueteltuja muutossuuntia: kirkon kulttuuriperintöpotentiaali ainakin antaa tähän hyvät mahdollisuudet.

3.4 Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön tavoitteet

3.4.1 Perustehtävä (missio)

Kirkkohallitus vastaa kirkon aineelliseen kulttuuriperintöön liittyvistä kirkkolain mukaisista viranomaistehtävistä sekä antaa kirkon kulttuuriperintöä koskevaa asiantuntijapalvelua seurakunnille ja muille julkishallinnon sektoreille. Kirkkohallitus kehittää ja suuntaa kirkon kulttuuriperintötyötä. Kirkkohallitus toimii yhteistyössä suomalaisen yhteiskunnan kulttuuriperintöalan eri organisaatioiden, erityisesti museo- ja arkistolaitoksen sekä korkeakoulujen kanssa. Kirkkohallitus pyrkii lisäämään kulttuuriperintötietoutta ja kehittämään kulttuuriperintötyön ammatillista osaamista kirkossa. Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyö pyrkii ekumeenisuuteen rakentaen yhteyttä muiden kristillisten kirkkojen kanssa niin Suomessa kuin kansainvälisestikin.

3.4.2 Arvot

Kirkon aineellista ja henkistä kulttuuriperintöä kunnioitetaan pyhyiden ja kirkon perustehtävän välittäjänä ja palvelijana.

Kirkon kulttuuriperintöä vaalitaan ja säilytetään vastuullisesti tuleville sukupolville osana yhteistä kansallista kulttuuriperintöä.

Arvostetaan kirkollisen kulttuurin eri muotoja, monikulttuurisuutta ja monikielisyyttä.

3.4.3 Visio

Kirkkohallituksen visiona on koko kirkon sekä seurakuntien kulttuuri-identiteetin ja perinnetietouden lisääminen, kulttuuriperintötyön ammatillisen osaamisen korkea taso sekä monitasoinen yhteistoiminta kulttuuriperintötyön eri organisaatioiden kanssa suomalaisessa yhteiskunnassa. Kirkkohallitus hoitaa sille kuuluvat viranomaistehtävät tehokkaasti, asiantuntevasti ja tasapuolisesti. Kirkkohallitus toimii kulttuuriperintöalalla yhteiskunnallista kehitystä seuraten, ennakoiden ja muutostarpeisiin reagoiden sekä kirkon etua valvoen. Kirkkohallitus välittää avoimesti tietoa kirkon kulttuuriperinnöstä - näkyy, kuuluu ja keskustelee myös verkossa. Kirkkohallitus tukee seurakuntia henkisesti ja taloudellisesti jakaen näin vastuuta kulttuuriperintötyöhön liittyvien käytännön toimien toteuttamisessa.

3.5 Kirkkohallituksen suuntaviivat arvoesineistön ja kirkollisten rakennusten vaalimisessa vuosille 2010 – 2015

3.5.1 Tavoite 1: Kulttuuriperinnön vaaliminen kirkkohallituksen viranomaistehtävänä

Kirkkohallitus vahvistaa ne kirkkovaltuustojen päätökset, jotka kirkkolain 14 luvun mukaan on alistettu vahvistettavaksi kirkkohallituksessa (KL 14:2).

Kulttuuriperinnön vaalimisen edistämiseksi Kirkon keskusrahastolla on rakennus-, hautausmaa- ja konservointiavustusmäärärahaa, jota jaetaan seurakuntien hakemuksesta hallinto-osaston valmistelun pohjalta. Rakennus-, hautausmaa- ja konservointiavustusten käsittelyyn on varattava tarvittavat resurssit ja jakoperusteita on kehitettävä vastaamaan käytettävissä olevia varoja ja seurakuntien todellisia tarpeita.

Kulttuuriperinnön hoitamisesta aiheutuvien kustannusten tilastointi on aloitettu vuonna 2007. Tätä tietoa käytetään kirkon edunvalvonnassa.

Toimenpiteet

- kehitetään kirkkolainsäädäntöä
- kehitetään rakennus-, hautausmaa- ja konservointiavustusten jakoperusteita
- kehitetään kulttuuriperintöön liittyvien avustushakemusten ja muiden asioiden hallinnollista valmistelua ja tehostetaan käsittelyä
- tilastoidaan kulttuuriperintömenoja

3.5.2 Tavoite 2: Kulttuuriperintötyön strateginen kehittäminen

Hallinto-osaston kokonaisstrategian osana myös kulttuuriperintötyön strategia vaatii päivitystä. On tarvetta seurata toimintaympäristön kehittymistä siten, että voidaan tarvittaessa reagoida avautuviin mahdollisuuksiin.

Kulttuuriperintötyön yhteiskuntasuhteiden kehittämiseen panostetaan vuoden 2009 alusta toimintaansa asetetun Kirkon kulttuuriperinnön neuvottelukunnan kautta. Kirkkohallituksen kulttuuriperintöasioita käsittelevät viranhaltijat toimivat neuvottelukunnalle esiteltävien asioiden valmistelijoina.

Seurakuntien esineinventointien edistymisen myötä on mahdollista edetä kirkon kokoelmahallinnan kehittämiseen. Inventointityön tavoitteet on määriteltävä uudelleen siten, että seurakunnissa tapahtuvien inventointiprojektien painopiste siirretään Kirkkohallituksen tutkimushankkeesta seurakunnissa tapahtuvan kulttuuriperintötyön tukemiseen.

Toimenpiteet

- määritellään kirkon kulttuuriperintötyön arvot ja toimintamallit
- määritellään kokoelmapoliittiset suuntaviivat
- kehitetään kulttuuriperintötyön yhteiskuntasuhteita
- etsitään keinoja taloudellisen tuen kohdentamiseksi seurakunnille kulttuuriperinnön dokumentointiin
- luodaan toimintamalleja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten käytön ja ylläpidon järjestämiseksi
- aktivoidaan ja suunnataan kulttuuriperintötoimintaa

3.5.3 Tavoite 3: Kulttuuriperintöön liittyvä tutkimus: tiedon tuottaminen ja välittäminen:

Kulttuuriperinnön merkityksen tunnistaminen seurakunnissa tapahtuu vain oikean tiedon välityksellä. Kulttuuriperintötiedon välittäminen koko yhteiskunnalle on tärkeää. Kirkollisen kulttuuriperinnön kansallista merkitystä korostetaan kaikissa yhteyksissä. Kulttuuriperintökasvatus ei ole vain kirkon vaan muidenkin kulttuuriperintökasvattajien yhteinen asia. Kirkon yhteisessä tiedottamisessa esiintyy varsin vähän kulttuuriperintönäkökulmaa.

Toimenpiteet

- edistetään ja tuetaan kirkon kulttuuriperintöön liittyvää korkeatasoista tutkimusta mm. Kirkon tutkimuskeskuksen kautta tapahtuvan apurahajaon painopisteiden määrittelyn avulla
- rakennetaan seurakuntien kokoelmahallintaohjelma ja ylläpidetään sitä
- tehdään yhteistyötä tutkimusta tuottavien yliopistojen, korkeakoulujen, ammattikorkeakoulujen ja muiden oppilaitosten kanssa tavoitteena kirkon näkökulman esilletuominen
- kehitetään kirkollisen kulttuuriperintöalan käsikirjastoa
- edistetään kirkon kulttuuriperintöaineiston digitalisointia
- rakennetaan kirkon yhteinen kulttuuriperintösivusto ja ylläpidetään sitä
- rakennetaan yleisöpalvelumalleja ja luodaan palveluresursseja (= asiantuntijapalveluja)
- kehitetään kulttuuriperintökasvatusta

3.5.4 Tavoite 4: Kulttuuriperintötyön ammatillinen kehittäminen

Kulttuuriperintötyön ammattiosaaminen on tärkeää niin kirkkohallituksen kuin seurakuntienkin työntekijöiden tehtävissä. Vain yhtenäisestä ja oikeasta luokittelusta ja dokumentoinnista on saatavissa hyödyt tehokkaaseen kulttuuriperintötyöhön.

Toimenpiteet

- kehitetään kirkkohallituksen kulttuuriperintöasioita käsittelevien työntekijöiden ja eri vastuualueitten kulttuuriperintöön liittyvää ammattiosaamista
- tuetaan seurakuntien henkilöstön kulttuuriperintötietouden koulutusta tarjoamalla sitä tai koulutukseen osallistumalla
- opastetaan seurakuntia tarvittaessa hakemaan asiantuntija-apua esimerkiksi maakuntamuseosta
- lisätään inventoijien koulutusta ja kehitetään sitä yhteistyössä inventoijien kanssa

3.5.5 Tavoite 5: Kulttuuriperintötyön kansainvälinen ja ekumeeninen toiminta

Kulttuuriperintötyön verkostoituminen on tärkeää kansainvälisen ja ekumeenisen yhteistyön kannalta. Yhteistyömuotoja etsimällä eri kristillisten kirkkojen välillä kulttuuriperintötyössä voidaan edistää ymmärtämystä eri kansojen välillä ja myös nähdä oma kansallinen identiteetti laajemmassa kontekstissa.

Toimenpiteet

- kehitetään kansainvälisen ja ekumeenisen kulttuuriperintötyön muotoja esimerkiksi verkostoitumalla
- etsitään yhteistyömuotoja kristillisten kirkkojen välillä kulttuuriperintötyössä

4 KULTTUURIPERINTÖSIVUSTO - ARVOESINEISTÖ JA KIRKOLLISET RAKENNUKSET

4.1 Kulttuuriperintö verkossa

Kulttuuri syntyy aina vuorovaikutuksessa. ”Kulttuurinen tietoyhteiskunta rakentuu sivistykselle ja elinvoimaiselle kansalliselle kulttuurille, jolle on ominaista saatavuus, moniarvoisuus ja moninaisuus, runsaus ja laatu sekä luovuus ja elämyksellisyys”⁹

Kulttuuriperinnön digitointi on ajankohtaista Suomessa ja EU:ssa. Opetusministeriön kulttuuriperinnön digitointi- ja verkkohankkeet ovat osa hallituksen tietoyhteiskuntaohjelman toteutusta. Opetusministeriö jakaa tukea kulttuuriperinnön digitointi- ja verkkohankkeille museoissa, kirjastoissa ja arkistoissa. Hankkeet nivoutuvat Euroopan unionin digitoinnin toimintasuunnitelmaan (eEurope).

”Digitointi palvelee kansalaisten, tutkijoiden ja opetuksen tiedontarpeita, mutta myös sisällöntuotantoa ja elinkeinoelämää, kun kulttuuriperinnöstä voidaan tehdä uusia tuotteita ja palveluita verkkoon. Digitointia tarvitaan myös kulttuuriperinnön säilyvyyden turvaamiseksi.”¹⁰

⁹ http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuri_tietoyhteiskunnassa/

¹⁰ <http://www.kdk2011.fi>

Kansallinen digitaalinen kirjasto-hanke (KDK-hanke)

Opetusministeriön ajankohtaisena hankkeena on mm. *Kansallinen digitaalinen kirjasto*, jossa keskeiset kansalliset tietovarannot – museot, arkistot ja kirjastot – tulevat internetin välityksellä yleisön saataville. Hanke pyrkii mm. lisäämään muistiorganisaatioiden tietojärjestelmien yhteiskäyttöisyyttä tietoverkkojen välityksellä. Kirkon kulttuuriperintöaineistot olisivat arvokas lisä kansalliseen digitaaliseen kirjastoon kirkon itsensä määrittelemien rajauksin.

Kulttuuriperintöä esitellään verkossa esimerkiksi seuraavilla sivustoilla:

Museoviraston toiminnasta www.nba.fi,

Arkistolaitoksen toiminnasta www.narc.fi,

Suomen ortodoksisen kirkon kirkkomuseon toiminnasta www.ortodoksinenkirkkomuseo.fi/

Museoviraston ja ympäristöministeriön yhteisestä toiminnasta www.rakennusperinto.fi.

4.2 Sisällölliset ja toiminnalliset tavoitteet kirkon omalle kulttuuriperintösivustolle

Tavoitteena tulee olla, että Kirkkohallitus ylläpitää **kirkon kulttuuriperintösivustoa**. Tällaisen sivuston luomisessa on syytä huomioida seuraavaa.

Sivusto **ilmentää** kulttuuriperintömme kansallista ja kansainvälistä merkitystä. Sivusto toimii ikkunana Suomen evankelis-luterilaisen kirkon mittavaan kulttuuriperintöön. Sen ylläpidosta vastaa Kirkkohallitus. Sisällön suunnittelussa tehdään yhteistyötä Kirkkohallituksen kulttuuriperinnön neuvottelukunnan kanssa.

Sivusto on **suunnattu** seurakuntien työntekijöille, luottamushenkilöille, eri viranomaisille, pedagogeille, tiedotusvälineille, tutkijoille sekä erityisesti kirkon kulttuuriperinnöstä kiinnostuneelle yleisölle. Sivuston tiedot ovat ajantasaisia ja ajankohtaisia.

Kulttuuriperintösivusto **välittää tietoa** kirkon aineellisesta kulttuuriperinnöstä ja kulttuuriympäristöstä rakennuskulttuurin, hautausmaakulttuurin ja esinekulttuurin osa-alueilla. Tämä visio ei tällä hetkellä sisällä arkisto-, kirjasto- tai musiikkitoiminnan kulttuuriperintötyön osa-alueita.

Sivusto on **visuaalisesti** yhtä vaikuttava kuin kirkon aineellinen kulttuuriperintökin. Kirkon kulttuuriperintötyötä tehdään sivustolla näkyväksi, nautittavaksi ja käytettäväksi.

Sivusto on kaksikielinen (suomi-ruotsi). Lisäksi sivuilla on tiivistelmiä englanniksi. Aineiston **saa-vutettavuutta** voidaan lisätä myös selkokielisellä aineistolla ja selkeällä graafisella toteutuksella.

Sivusto on **interaktiivinen**, vuorovaikutteinen. Sen käyttäjillä on mahdollisuus vaikuttaa sivuston sisältöön ja muotoon. Sivustolla voidaan ylläpitää esim. varastettujen, kadonneiden ja löytyneiden esineiden listaa seurakuntien ilmoitusten perusteella. Esimerkkinä voi mainita luovutetun Karjalan lakkautettujen seurakuntien liturgiset esineet, joita on sijoitettuna seurakuntiin.

Sivustolla pyritään **tiedottamaan** avoimesti kirkon kulttuuriperintöön liittyvistä asioista: Mahdollisimman suuri osa kulttuuriperintöaineistosta julkaistaan Internetin puolella.

Seurakuntien esineistöä julkaistaan Internetissä seurakunnan luvalla tekijänoikeudet huomioiden. Laaditaan mallisopimuksia seurakuntien käyttöön, jotta inventointiaineistoa ja sen kuva-aineistoa voi julkaista verkossa. Esinetiedoista kootaan **virtuaalisia näyttelyitä** ja julkaistaan esineisiin liittyviä artikkeleita. Sivustolla neuvotaan myös esineistöä otettujen kuvien käyttö- ja tekijänoikeuksista.

Sivusto voi toimia eräänlaisena **portaalina** erilaisille aineistoille, esim. kulttuuriperintöä esitteleville seurakuntasivustoille.

Sivusto sisältää sekä hitaasti muuttuvaa että säännöllisesti päivitettävää tietoa. Sivuston **ylläpitoon ja kehittämiseen** on varattu riittävästi henkilöstöä ja taloudellisia resursseja.

Sivustolla on saatavissa kaikki tarvittava tieto esineistön **inventoinnin järjestämiseksi ja toteuttamiseksi**, inventoijan hankkimisesta työsopimuksen laatimiseen. Sivustolla luodaan mahdollisuuksia viestintäyhteydelle esineinventointien toteuttajien kesken. Inventoijaa tuetaan erilaisilla tietokokonaisuuksilla: inventoinnin yleisohjeet (kokoelmapolitiikka), lähteet, sanasto, dokumentointiohjeet jne. Dokumentointia havainnollistetaan käytännön esimerkein. Sivustolla on palautteen avulla jatkuvasti päivittyvä kirkollinen asiasanasto (tai linkki Museoviraston ylläpitämään Museoalan asiasanastoon) sekä termiopus.

Esineistön lisäksi sivustolla on aineistoa kirkollisista rakennuksista ja niiden restauroinnista.

4.3 Sivusto osana kirkon verkkoviestintää

Kirkkohallitus ylläpitää pääasiallisesti kahdenlaisia verkkosivustoja: Evl.fi-palvelu on tarkoitettu kansalaisille ja sitä on kehitetty siitä näkökulmasta, mitä tavallinen seurakuntalainen tai kansalainen kirkon verkkosivuilta tarvitsee. Evl.fi:llä tarkoitetaan tässä laajasti myös erilaisia kansalaisille suunnattuja kampanjasivustoja tai muita erillissivustoja

Kirkon keskushallinnon sivuston nimellä kulkee kokonaisuus, jonka kohderyhmänä ovat ensisijaisesti kirkon työntekijät ja sidosryhmät kuten viranomaistaho. Tämä keskushallinnon sivustokokonaisuus pitää sisällään myös ns. KIRKKO-verkon intranetin eli suojatussa KIRKKO-verkossa olevan sivuston, jolla on sellaista seurakunnille suunnattua aineistoa, jota ei voida laittaa julkiseen verkkoon. Seurakunnat kuuluvat KIRKKO-verkon piiriin.

On huomattava, että jako kansalaisiin ja työntekijöihin ei ole kaikin osin toimiva. Osa kansalaisten verkkopalveluista soveltuu työntekijöille ja päinvastoin. Myös yllä olevassa visio kulttuuriperintösivustosta koostuu tällaisista samanlaisista näkökulmista. Siinä on viranomaistoimintaan liittyvää aineistoa kuten ohjeita seurakunnille ja työntekijöiden (inventoijien) keskinäistäkin tiedonvaihtoa, mutta kirkon tehtävänä on myös välittää kulttuuriperintötietoisuutta kansalaisten keskuudessa, jopa maailmanlaajuisesti. Tällaisen tiedon tulee olla kansantajuisia ja erityisesti verkon ominaisuudet huomioivaa, kuten kuvia ja vaikkapa videoita.

Keskushallinnon sivusto on vanha ja fragmentoitunut erityisesti sen jälkeen, kun sen sisällöstä osa siirrettiin uuteen evl.fi-ympäristöön. Tänä keväänä on käynnistynyt työ sivuston uudelleen organisoimiseksi ja uudella tekniikalla rakennettavaksi. Se toteutetaan useammassa vaiheessa. Tavoitteena on julkaista uudet sivut vuoden loppuun mennessä, mutta siten, että osa aineistoa on vielä vanhoissa osoitteissa, joihin uudelta puolelta tehdään linkitykset. Ensi vuonna työ jatkuu ja vuoden 2010 aikana ovat uudet keskushallinnon sivut kokonaan käytössä.

Kulttuuriperinnön verkkopalvelun rakentaminen ajoitetaan keskushallinnon sivuston toteutukseen. Ensin toteutetaan sivusto-osiot, jotka ovat tarpeellisia seurakuntien näkökulmasta. Tätä materiaalia on jo osin olemassakin: esineinventointien ohjaus, konservointiin liittyvät ohjeet yms. Sisällön suunnittelussa käytetään apuna verkkoviestintäyksikön suunnitteluressseja. Myöhemmin suunnit-

tellaan sisältökokonaisuuksia kansalaisnäkökulmasta yllä olevan vision mukaisesti ja se sijoitetaan evl.fi- kansalaisportaaliin.

4.4 Toteutusaikataulu ja kustannukset

Sivustot toteutetaan yhteistyössä verkkoviestintäyksikön kanssa useassa vaiheessa. Seurakunnan työntekijöille tarkoitettu sivusto voidaan tällöin saada käyttöön vuoden 2010 alkupuolella. Kansalaisille suunnattu osuus (evl.fi) siirtyy vuoden 2010 aikana tehtäväksi tai resursseista riippuen jopa myöhempään ajankohtaan.

Keskushallinnon sivuston uudistamisen välittömät kustannukset sisältyvät verkkoviestintäyksikön budjettiin eikä siitä koidu yksiköille erilliskuluja. Kustannuksina on toki nähtävä myös henkilöstökulut. Kulttuuriperinnön asiantuntijoiden työpanos on merkittävä sisällön suunnittelussa ja toteutamisessa.

Kansalaispalvelun osuus on suunniteltava erikseen. Vuoden 2010 aikana tehdään konseptisuunnittelu ja selvitetään toteuttamisen tapa ja kustannukset. Tässä huomioidaan esine- tai rakennustietojen mahdollinen ohjelmallinen integrointi sivustopohjiin, mikä nostaa toteuttamiskustannuksia perinteiseen käsin toimitettuun sisältöön verrattuna. Muun sisällön (esim. videot) tuottaminen on myös huomioitava kustannuksissa ja ne kuuluvat vastuuyksikölle eli hallinto-osastolle.

Sivuston rakentaminen on suurehko kertaluonteinen tehtävä. Sivuston ylläpidon tulee olla jatkuvaa siten, että sisältö on ajantasaista ja että erityisesti kansalaisille suunnatussa osiossa on koko ajan uusiutuvaa kulttuuriperinnön esittelyä. Tähän on hallinto-osalla varauduttava riittävin resurssein

5 KIRKON YHTEINEN ARVOESINEISTÖN JA KIRKOLLISTEN RAKENNUSTEN TIETOJÄRJESTELMÄ

5.1 Sisällölliset ja toiminnalliset tavoitteet esineistön ja kirkollisten rakennusten hallinnalle

Kirkolla ei ole tällä hetkellä selkeää **kokoelmapolitiikkaa**. Maakuntamuseot ja paikallismuseot tekevät arvokasta työtä inventointien ohjeistajina ja seurakuntien yhteistyökumppaneita. Kokoelmapoliittinen päävastuu tulisi kuitenkin olla kirkolla itsellään. Selkeä tavoitteiden linjaus olisi tärkeää.

Kirkko tarvitsee yhteisen, keskitetyn esineistön ja kirkollisten rakennusten tietojärjestelmän. Tämän tietojärjestelmän tarkoituksena on hallita kirkollisen esineistön ja kirkollisten rakennusten yksityiskohtaisia tietoja. Seuraavassa on esitetty tälle perusteluja ja toiminnallisia tavoitteita.

Yhteisen, ajantasaisen tietokannan avulla saadaan käsitys yksittäisten seurakuntien rakennusperinnön ja kokoelmien laadusta ja määrästä, mutta myös kokonaiskuva kirkon kulttuuriperinnön tilasta. Seurakunnista ja inventoijilta saatu palaute ja tietoaines auttavat restauroinnin selvitystarpeissa ja luomaan kokoelmapoliittisia suuntaviivoja, joiden perusteella tulevia inventointeja ja konservointeja voidaan suunnata, rajata ja ohjeistaa. Yhteinen, keskitetty kokoelmanhallintaohjelmisto toimii työkaluna niin seurakunnassa kuin keskushallinnossakin.

Kirkkohallitukseen kootun inventointiaineiston epätasainen laatu vaikeuttaa tilastointia: inventoinnin tutkimuksellinen tavoite ei näin toteudu. Toisaalta yleisesti käytössä olevalla Access-sovelluksella tuotetut tietokannat tekevät ylipäättään mahdolliseksi koko aineiston tilastollisen käsittelyn. Kirkon yhteisen kokoelmahallintajärjestelmän avulla voitaisiin ohjata dokumentointia kirkon näkökulmasta käsin sekä nostaa kerätyn tietoaineiston laatutasoa. Hyvän dokumentoinnin edellytyksenä ovat **standardit, käsitelmallit, luokitukset ja sanastot**. Kokoelmanhallintaohjelmaan rakennettujen valintalistojen ja terminologisen ohjauksen avulla voidaan edistää mahdollisimman yhtenäisen, keskenään vertailukelpoisen ja sisällöllisesti laadukkaan tietosisällön rakentumista.

Selainpohjainen kirkollisen esineistön tietokantaohjelma on seurakuntien käytettävissä Kirkko-verkon välityksellä. Seurakunnat **tallentavat** tietokantaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden dokumentointitietoja ja kuvia sekä **selaavat ja päivittävät** tietoja.

Ohjelman **hakuominaisuudet** ovat monipuoliset. **Tulosteet eli raportit** on suunniteltu seurakuntakäyttöä ajatellen. **Käyttöoikeudet on rajattu** seurakunnassa esineistön käytöstä ja hoidosta vastaavalle henkilökunnalle sekä esimiehille. Aineisto on selattavissa myös Kirkkohallituksessa tutkimuskäyttöä varten. Aineiston ulkopuolisesta käytöstä sovitaan seurakunnan kanssa. **Tutkija- ja informaatiopalvelu** on järjestetty Kirkkohallituksessa.

Kokoelmanhallintaohjelmiston käyttö on **ilmaista** seurakunnille. Kirkkohallitus vastaa käyttökustannuksista, ohjelmapäivityksistä ja käytön tuesta.

Kirkkohallitus järjestää vähintään kerran vuodessa inventointikoulutuksen yhteydessä ohjelmiston **käyttökoulutusta** Helsingissä tai koulutusta järjestetään esim. hiippakunnittain.

Kokoelmanhallintajärjestelmä on suunniteltu kirkolliseen käyttöön. Se noudattaa myös kansainvälisiä museaaliseen luettelointiin annettuja **standardeja** (esim. CIDOC). Selaimen sisältyy runsaasti luettelointitietoa **valintalistojen** muodossa. Luettelointia ohjaa lisäksi uudistettu **kirkollinen asiasanasto**.

Esinetietoja voidaan tarvittaessa **julkaista** Internetin puolella.

Kokoelmanhallintaohjelmisto ja siihen liittyvät ohjeet ja tukipalvelut on toteutettu sekä suomenkielisenä että **ruotsinkielisenä**.

Tietojärjestelmän sisällöllisten ja toiminnallisten tavoitteiden tulee palvella kirkkohallitusta sen hoitaessa kirkollisiin rakennuksiin liittyviä viranomaistehtäviä. **Kirkollisten rakennusten** tietojen käsittelyä koskevat samat pääperiaatteet kuin esineistönkin.

5.2 Kirkkohallituksen aikaisempia toimenpiteitä

5.2.1 Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat esineet

Kirkkohallitus tilasi TietoEnatorilta esiselvityksen Kirkollisen esineistön luettelointi vuonna 2000. Esiselvitys ei johtanut jatkotoimiin, vaan asia jäi odottamaan vuoroaan kirkkohallituksen monien projektien jonossa.

Kirkkohallitus on velvoittanut seurakunnat inventoimaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat esineensä. Tämän työn avuksi teetettiin vuonna 1999 Access-sovellus, johon seurakunnat voivat tallettaa

inventointitiedot. Esitettiin, että inventointitiedot lähetetään Kirkkohallituksen museoalan tutkijalle. Toivottiin, että yhtenäinen tiedon esittämisen tapa olisi helpottanut inventointityötä ja tuottanut myös Kirkkohallituksen käyttöön soveltuvaa aineistoa tutkimuksen ja neuvonnan käyttöön.

Erilliset Access-tiedostot osoittautuivat pian hankalakäyttöisiksi. Toteutettiin palvelin pohjainen tietojärjestelmä (Lotus Notes), johon Access-aineisto on nyt siirretty. Järjestelmän jatkokehitys (esim. haut ja raportit, seurakuntien pääsy järjestelmään ja tietojen ylläpito sekä inventointiraportit yms.) on jätetty odottamaan tarkempia selvityksiä tekniikasta.

Keskitettyyn tietokantaan on vuonna 2008 koottu seurakuntien arvoesine tiedostoja. Tietokanta sisältää tällä hetkellä n. 17500 esinetietuetta 75 seurakunnasta. Digitaaliset dokumenttikuvat, n. 32500 kpl, on tallennettu Kirkkohallituksen palvelimelle. Esinekortteihin niitä ei ole vielä liitetty.

5.2.2 Rakennukset

Kirkkohallituksessa on ylläpidetty Excel-pohjaista kirkollisten rakennusten rekisteriä (kirkot, siunauskappelit ja kellotapulit), jonka käyttötarkoitus on ollut lähinnä rakennusten teknisten ominaisuuksien kirjaus (materiaalit, lämmitystavat, hälytysjärjestelmät jne). Vuoden 2007 aikana tietosisältö siirrettiin Lotus Notes -tietokantapohjaiseksi ja samalla tarkistettiin osittain sen yhdenmuotoisuus (mm. Excelissä esiintyneet useammat saman tiedon sarakkeet yhdistettiin). Tietojen oikeellisuuden tarkistamiseen ei ole ollut resursseja, eikä myöskään tämän jälkeen tietojen ylläpitämiseen. Uuteen järjestelmään toteutettiin myös korjausavustusten, korjaustoimien tai muiden kirkkohallituksen päätösten merkitseminen ”rakennuskortille”, mutta niidenkään ylläpitämiseen ei ole ollut resursseja.

5.3 Tietojärjestelmän (Kokoelmanhallinnan) jatkotyöstö

Suomalaisten museoiden käytössä on 40–50 erilaista kokoelmanhallintasovellusta. (Olemassa olevat kokoelmanhallintajärjestelmät <http://www.museoliitto.fi/doc/Hongisto100209.pdf>).

Museot ovat kukin erilaisia (esim. taidemuseo, julistemuseo, radiomuseo...) ja vaikuttaa siltä, että yhtenäisen ohjelmiston käyttöön saaminen ei ole onnistunut. Museoviraston tietohallintopäällikkö Vesa Hongiston selvityksen perusteella kulttuurihistoriallisten kokoelmien suosituin kokoelmanhallintaohjelma on Museoviraston kehittämä Musketti. Seuraavaksi suosituin on Antikvaria-ohjelma. Näiden lisäksi on useita alle 10 käyttäjän kokoelmanhallintaohjelmia.

Kirkkorakennusten rekisteröintiin mahdolliset valmisohjelmistot ovat rakennusten rakentamiseen ja kunnossapitoon liittyviä järjestelmiä. Esineet sijaitsevat aina jossakin seurakunnan rakennuksessa, ellei niitä ole sijoitettu tai lainattu museoon. Integrointi rakennuksiin vaikuttaa luonnolliselta, mutta kaikki rakennukset eivät ole kirkollisia tai kulttuuriperinnön kannalta mielenkiintoisia.

Joissakin isommissa seurakuntayhtymissä on otettu käyttöön omia tietojärjestelmiä, mm. Helsingin ja Espoon yhtymissä Haahtela Oy:n toimittama kiinteistöhallintajärjestelmä, jossa esineet on liitetty kiinteistöihin. Niiden yhteiskäyttö vaikuttaa hankalalle järjestää. Esim. selvitetäessä museoalan tutkijan pääsyä Helsingin ja Espoon tietoihin, kävi ilmi, että molempiin tarvitaan omat käyttäjätunnukset ja eri organisaatioiden järjestelmiin on kirjauduttava erikseen. Kokonaiskuvan saaminen ei näin onnistu kovinkaan helposti.

Opetusministeriössä on käynnissä Kansallinen digitaalinen kirjastohanke, jonka tehtävänä on edistää kirjastojen, arkistojen ja museoiden keskeisten kansallisten tietovarantojen saatavuutta ja käytet-

tävyyttä tietoverkoissa sekä kehittää sähköisten kulttuuriperintöaineistojen pitkäaikaissäilytysratkaisuja. (http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2009/01/kansallinen_digitaalinen_kirjasto.html).

Euroopan unioni on avannut portaalin osoitteessa www.europeana.eu. Digitaalikirjasto mahdollistaa Euroopan kirjastojen, arkistojen ja museoiden digitoitujen kokoelmien selailun ja hakujen tekemisen niiden aineistosta samalta sivustolta.

Museovirasto ylläpitää Suomen museoiden yhteistä hakuportaalaa (Museot Online, <http://www.suomenmuseotonline.fi>).

Jotta kirkon kulttuuriperintö (tässä yhteydessä esineistö) voidaan liittää tällaisiin portaaleihin, on kokoelmanhallinnan rakentamisessa huomioitava näiden järjestelmien rajapinnat. Eri järjestelmien välillä yksinkertaisin ratkaisu yleensä on xml-muotoinen tiedonvälitys. Myös metatietojen yhteismitallisuus on varmistettava.

Kokoelmanhallintakokonaisuudesta päätettäessä on tarkemmin selvitettävä, miten esineistö ja rakennukset linkitetään keskenään ja miten välttämätöntä ohjelmallinen linkitys on. Kirkkohallituksen kirkollisten rakennusten nykyjärjestelmän mukaiset metatiedot eivät sisältyne mihinkään valmisohjelmistoon.

Kirkon kokoelmanhallinnan sovellusratkaisuun vaikuttaa lisäksi omasta toiminnasta lähtevät vaatimukset:

- Seurakunnat ovat aineiston omistajia (käyttöoikeudet seurakunnista vain omaan aineistoon)
- Kirkkohallituksen asiantuntijoiden pääsy kaikkeen aineistoon
- Inventointitiedot (inventointiraportit, luettelot, lähteet, havainnot yms.)
- Kuvien linkitys esinekortteille, kuvien suuren määrän vuoksi ainakin osin automaattinen linkitys
- Konservointi- tai muut tapahtumatiedot ja esinekorttien versiointi (muutokset esineiden sijainnissa, kunnossa tai muissa ominaisuuksissa, esineisiin kohdistuneista toimenpiteet (kuka teki, milloin, mitä), siirrot tai tuhoutumiset)
- Avustustiedot, kirkkohallituksen päätökset
- Linkitys esineiden ja rakennusten välillä
- Rakennusten kulttuurihistoria, muu Kirkkohallituksen tarvitsema tieto kirkollisista rakennuksista
- Mahdolliset seurakuntien tai yhtymien omat ratkaisut tiedon yhteismitallisuuden ja tiedonvälityksen näkökulmasta
- Seurakuntien rakennemuutosten päivitys kokoelmanhallintaan
- Muut mahdolliset erityispiirteet

Kulttuuriaineiston kokoelmanhallinta (esineet, rakennukset, mahdolliset myöhemmin liitettävät aineistot) edellyttää riittävien resurssien varaamista hallinto- osastolle myös tulevaisuudessa tiedon ylläpitoon ja kehittämiseen.

Jatkotyön vaihtoehdot ovat jonkin valmisohjelmiston hankkiminen joko ASP-muotoisena palveluna tai omaan hallintaan, nykyjärjestelmien jatkokehitys tai kokonaan räätälöity uusi järjestelmä. Kaikkien kehittämistoimien on syytä perustua kansalliseen strategiaan ja on tarpeen seurata museoalan kehitystä. Erityisesti on huomioitava, että rajapinnat KDK:n kanssa on oltava integroitavissa.

Todennäköisesti mikään ns. valmisohjelmisto ei sisällä kaikkia vaatimuksia. Muissakin ratkaisuissa jouduttaneen kustannussyistä tinkimään vaatimuksista. Tarkempi määrittelytyö on tarpeen ennen ratkaisun tekemistä. Valittava vaihtoehto ja sen määrittelyt vaikuttavat oleellisesti syntyviin kus-

tannuksiin. Työryhmä pitää tärkeänä, että Kirkkohallitus käynnistää toimet kirkon arvoesineistön ja kirkollisten rakennusten tietojärjestelmän saamiseksi koko kirkon käyttöön.

6 TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Kirkkohallitus hyväksyy työryhmän ehdotukset Kirkkohallituksen kulttuuriperintötyön tavoitteiksi ja strategisiksi suuntaviivoiksi vuosille 2010–2015.

Työryhmä on määritellyt toiminnalliset ja sisällölliset tavoitteet kulttuuriperintösivustolle. Kulttuuriperintösivuston uudistamistyö sisältyy kirkon verkkosivujen uudistukseen, mutta sen toteuttamiseen on hallinto-osastolla myös varauduttava henkilöresurssein.

Kirkkohallitus käynnistää toimet kirkon arvoesineistön ja kirkollisten rakennusten tietojärjestelmän saamiseksi koko kirkon käyttöön.

Asianumero 2008–00920

**KIRKKOHALLITUS
Helsinki 2010**

ISSN 1237-6973